

Regressbestämmelsen i 25 § FAL

- en fråga om kostnadsfördelning

Ellinor Heder

**Handledare:
Filip Bladini**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<u>INNEHÅLLSFÖRTECKNING</u>	2
<u>FÖRKORTNINGAR</u>	4
<u>1 INLEDNING</u>	5
1.1 <u>BAKGRUND</u>	5
1.2 <u>FRÅGESTÄLLNINGAR</u>	5
1.3 <u>SYFTE</u>	6
1.4 <u>METOD</u>	6
1.5 <u>AVGRÄNSNINGAR</u>	6
1.6 <u>DISPOSITION</u>	6
<u>2 HISTORISK BAKGRUND</u>	8
2.1 <u>INLEDNING</u>	8
2.2 <u>REGRESSBESTÄMMELEN VID FAL:S TILLKOMST</u>	8
2.3 <u>TVINGANDE REGRESSBESTÄMMELE</u>	8
2.4 <u>PRIORITERING AV TECKNANDE AV SAKFÖRSÄKRINGAR</u>	9
2.5 <u>FÖRSÄKRINGSFÖRHÅLLANDENAS BETYDELSE</u>	10
2.6 <u>UTÖKAD REGRESSRÄTT</u>	11
2.7 <u>FULL REGRESSRÄTT</u>	11
2.8 <u>DISKUSSION</u>	12
<u>3 REGRESSRÄTT FÖR FÖRSÄKRINGSGIVAREN ENLIGT 25 § FAL</u>	14
3.1 <u>INLEDNING</u>	14
3.2 <u>ALLMÄNNA FÖRUTSÄTTNINGAR ENLIGT 25 § FAL</u>	14
3.3 <u>UPPSÅT OCH GROV VÅRDSLÖSHET</u>	16
3.3.1 <u>Varför har gränsen satts till grov vårdslöshet?</u>	16
3.3.2 <u>Definitionen av grov vårdslöshet i 25 § FAL</u>	16
3.3.3 <u>Jämförelse av begreppet grov vårdslöshet med andra lagrum</u>	17
3.3.4 <u>Senare rättspraxis</u>	18
3.3.5 <u>Diskussion</u>	20
3.4 <u>STRIKT ANSVAR</u>	21
3.5 <u>SÄRSKILT OM DEN HÄRLEDDA RÄTTEN</u>	21
3.5.1 <u>Kulansutbetalningar samt utbetalningar till tredje man</u>	21
3.6 <u>REGRESSRÄTT MELLAN SOLIDARISKT ANSVARIGA</u>	24
3.6.1 <u>Inledning</u>	24
3.6.2 <u>Den slutliga fördelningen</u>	24
3.6.3 <u>Konsekvenser för försäkringsgivaren</u>	24
<u>4 BEGRÄNSNINGAR AV REGRESSRÄTTEN</u>	26
4.1 <u>INLEDNING</u>	26
4.2 <u>BEGRÄNSNING VID PRINCIPAL- OCH MYNDIGHETS ANSVAR</u>	26
4.2.1 <u>Undantaget i 25 § FAL</u>	26
4.2.2 <u>Jämningsregeln i 3:6 SkL</u>	26
4.2.3 <u>Diskussion</u>	28

4.3	<u>BEGRÄNSNING VID KRAV SOM ÄR OSKÄLIGT BETUNGANDE ENLIGT DEN ALLMÄNNA JÄMKNINGSREGLN I 6:2 SKL</u>	28
5	<u>REGRESSRÄTTEN I PRAKTIKEN</u>	30
5.1	<u>INLEDNING</u>	30
5.2	<u>REGRESSÖVERENSKOMMELSEN</u>	30
5.2.1	<u>Bakgrund</u>	30
5.2.2	<u>RÖ 97</u>	30
5.3	<u>DEN SENASTE REGRESSUNDERSÖKNINGEN</u>	32
5.4	<u>DISKUSSION</u>	33
6	<u>DEN SLUTLIGA KOSTNADSFÖRDELNINGEN</u>	34
6.1	<u>INLEDNING</u>	34
6.2	<u>DE OLIKA SUBJEKTENS INTRESSEN</u>	34
6.2.1	<u>Försäkringsgivarens intresse</u>	34
6.2.2	<u>Den skadelidandes intresse</u>	35
6.2.3	<u>Den skadevållandes intresse</u>	35
6.2.4	<u>Samhällsintressen</u>	35
6.3	<u>ÄNDAMÅLSAVVÄGNINGARNA</u>	36
6.3.1	<u>Ekonomisk prevention</u>	36
6.3.2	<u>Ansvarsförsäkring</u>	36
6.3.2.1	<u>Ekonomisk prevention och ansvarsförsäkring</u>	38
6.3.3	<u>Några rättsekonomiska argument</u>	39
7	<u>SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER</u>	42
7.1	<u>SLUTSATSER – GÄLLANDE RÄTT</u>	42
7.2	<u>SLUTSATSER – DE LEGE FERENDA</u>	43
8	<u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	47
8.1	<u>OFFENTLIGT TRYCK</u>	47
8.1.1	<u>Statens offentliga utredningar</u>	47
8.1.2	<u>Propositioner</u>	47
8.1.3	<u>Departementsserien</u>	47
8.1.4	<u>Övriga citerade förarbeten</u>	47
8.2	<u>DOKTRIN</u>	48
8.2.1	<u>Litteratur</u>	48
8.2.2	<u>Artiklar</u>	49
8.3	<u>RÄTTSFALL</u>	50
8.3.1	<u>Högsta domstolen</u>	50

FÖRKORTNINGAR

Ds.	Departementsserien
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk Tidsskrift
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)
MB	Miljöbalken
NFT	Nordisk Försäkringstidsskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avd. 1
PoIT	Post- och Inrikes Tidningar
Prop.	Proposition
RÖ	Regressöverenskommelsen
SFS	Svensk författningssamling
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
TR	Tingsrätten
Va-lagen	Lag(1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

När en sakskada uppkommer kan den utlösa ersättning från två håll. Den skadelidande kan ha en försäkring som täcker skadan eller, enligt reglerna i SkL, ha rätt till skadestånd från skadevållaren. När det samtidigt föreligger förutsättningar för försäkringsersättning och för skadestånd uppkommer frågan vilken part som bör, och på vilka grunder, bära de slutgiltiga kostnaderna för en skada. De olika parterna är den skadelidande, den skadeståndsskyldige och försäkringsgivaren. Det finns då olika lösningar att kanalisera kostnadsansvaret på. Huvudprinciperna kan sägas vara tre. *Den första lösningen* är att den skadelidande får uppbära försäkringsersättning tillsammans med skadeståndet. Skadeståndsskyldigheten minskas alltså inte i dessa fall av att den skadelidande har ett försäkringsskydd. Så här är fallet vid sk. summaförsäkringar (ofta en annan benämning på liv- olycksfalls och sjukförsäkring) när försäkringsersättningen inte motsvaras av verkliga förluster utan utgår på ett i förhand bestämt belopp. *Den andra lösningen* att fördela kostnaderna på är att försäkringsgivaren inträder i den skadelidandes rätt mot den skadeståndsskyldige i samma utsträckning som han utgett ersättning till den skadelidande, dvs försäkringsgivaren medges regressrätt. *Den tredje lösningen* är att försäkringsersättningen avräknas på skadeståndet, men försäkringsgivaren saknar regressrätt mot den skadeståndsskyldige. Detta innebär alltså att vad som utgår från den skadelidandes försäkring, samtidigt minskar den skadeståndsskyldiges ersättningskyldighet. För personskador tillämpas det ofta på sådana försäkringar som den skadelidande inte har betalat själv.¹ Avräkningsreglerna i 5:3 SkL är ett exempel på detta, då det från skadeståndet avräknas förmåner som ersättningar ur socialförsäkring och ersättningar från arbetsgivare. Beträffande saksador finns emellertid inte några särskilda samordningsbestämmelser.

De olika lösningarna aktualiserar olika avvägningar i frågan om kostnadsfördelningen. Det är avvägningar mellan parternas intressen, skadeståndets betydelse och försäkringsförhållandenas inverkan. Dessutom är olika rättspolitiska och ideologiska synpunkter avgörande i frågan hur kostnadsfördelningen bör gå till.

1.2 Frågeställningar

Huvudfrågan i uppsatsen är hur regressrätten kan regleras för att bäst fördela kostnadsansvaret. Inledningsvis måste jag närmare granska hur försäkringsgivarens regressrätt ser ut idag. Vilka förutsättningar krävs för att den skall kunna tillämpas och vilka begränsningar finns det? Frågan som då måste ställas är: Vad utgör grov vårdslöshet enligt 25 § FAL och varför har gränsen satts till just grov vårdslöshet vid regressrätt? Eftersom 25 § FAL är dispositiv och många gånger avtalas bort är det också av intresse att se hur regressen i praktiken utövas. Mellan bolagen finns en regressöverenskommelse (RÖ) som begränsar utövandet av regress när regressansvaret drabbar ett annat försäkringsbolag. Vilka konsekvenser får då RÖ för de olika parterna?

¹ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 361 - 362

Nästa steg blir att se hur ersättningsansvaret slutligt bör fördelas. För att komma fram till hur en slutgiltig lösning bör utformas måste en avvägning göras. Dels måste de olika parternas intressen beaktas och dels måste ändamålen med försäkring och skadestånd studeras. Vilken roll skall skadeståndet spela i riskplaceringen och vilken roll skall försäkringsförhållandena ha? Jag kommer att beakta det senaste utredningsförslaget, SOU 2002:1 för att utreda vilka avvägningar som där har gjorts angående kostnadsfördelningsfrågan.

1.3 Syfte

Vid utformandet av den här uppsatsen har två huvudsyften utkristalliserats. Det första grundläggande syftet är att ge en bild av hur försäkringsgivarens regressrätt regleras, dels med utgångspunkt från 25 § FAL och dels utifrån hur regressrätten i praktiken bedrivs. Det andra syftet är att analysera vem som bör, och på vilka grunder, bära det slutliga risk- och kostnadsansvaret för en skada utifrån de olika parternas intressen samt ändamålsavvägningarna för skadestånd och försäkring.

1.4 Metod

Uppsatsen inleds med en traditionell genomgång av rättsområdet ur ett regleringsperspektiv, varefter uppsatsen efter hand blir mer intresseinriktad sett ur de olika parternas perspektiv. En samlad ersättningsrättslig metod används sedan vid diskussionen av den slutliga kostnadsfördelningen och utformandet av regressrätten.

1.5 Avgränsningar

Med utgångspunkt i 25 § FAL kommer jag att koncentrera mig på regressrätten i utomobligatoriska förhållanden och i första hand avseende skadeförsäkring för egendom. Anledningen till detta är att det är framförallt vid sakskador som regressrätt aktualiseras. Jag kommer därför inte att behandla socialförsäkringssystemet som träder i kraft när det gäller personskador. Jag kommer inte heller att behandla regressrätten i samband med trafikskador som regleras i trafikskadelagen. Det bör betonas att jag inte gör anspråk på att utforma en analys av hela det svenska ersättningsystemet. Min uppsats inriktar sig mot regressbestämmelsen i 25 § FAL och denna reglering aktualiserar även kostnadsfördelningen i stort.

1.6 Disposition

Uppsatsen är disponerad på följande sätt. Inledningsvis redogör jag för de lagstiftningsförslag som har givits genom åren avseende 25 § FAL. Denna historik tjänar till att visa hur tankegångarna har gått gällande regressrättens utformning. Detta åtföljs av en beskrivning av regressbestämmelsen i 25 § FAL. Jag redogör härvid för de förutsättningar som måste vara uppfyllda för att försäkringsgivaren skall ha regressrätt. En viktig del häri är analysen av begreppet grov vårdslöshet. Nästa avsnitt består av att redogöra för de skadeståndsrättsliga regler som ytterst begränsar försäkringsgivarens regressrätt. Därefter berörs även regressrätten mellan solidariskt ansvariga och hur den slutliga kostnadsfördelningen där går till. I nästföljande avsnitt redovisas hur regressrätten i praktiken utövas. Detta genom en analys av RÖ och den senaste regressundersökningen. Jag kommer sedan att analysera de olika

parternas intressen samt nödvändiga ändamålsavvägningar vid kostnadsfördelningen. Avslutningsvis analyserar jag det senaste förslaget angående förändring av 25 § FAL för att se om denna utredning möjligen kan visa på en ny trend för kostnadsplaceringen.

2 HISTORISK BAKGRUND

2.1 Inledning

Regressbestämmelsen i 25 § FAL har under de åren som den har existerat kontinuerligt varit föremål för utredning. Förslagen som har givits genom åren har emellertid inte lett till några lagstiftningsåtgärder. Jag vill ändå i det här avsnittet redogöra för de lagstiftningsarbeten som har företagits för att ge en överblick över hur tankarna har gått när förändringar i 25 § FAL har diskuterats.

2.2 Regressbestämmelsen vid FAL:s tillkomst

Den nuvarande FAL kom till 1927 och med denna också regressbestämmelsen i 25 §. Regressbestämmelsen är i sak oförändrad sedan FAL:s tillkomst.² I motiven till FAL föreslogs först att 25 § FAL skulle göras tvingande för att därigenom utesluta att försäkringsgivaren utövade regress vid skadeförsäkring när tredje man genom ringa vårdslöshet framkallat försäkringsfallet.³ Regressrätt skulle i allmänhet inte ifrågakomma vid personförsäkring och lösningen på detta var en tvingande bestämmelse. Skälet var att förbehåll om regressrätt vid personförsäkring i försäkringsvillkoren kunde leda till orimliga resultat. Ett exempel var vid dödsfall. Skulle då ett förbehåll ha skett i försäkringsvillkoren, om att försäkringsgivaren fick inträda i försäkringshavarens rätt gentemot skadevållaren, skulle detta resultera i att försäkringsgivaren övertog de efterlevandes rätt till ersättning för underhåll vid förlust av försörjare. Ifall de efterlevande saknade tillgångar och försäkringsbeloppet inte var tillräckligt högt skulle detta kunna leda till ekonomiska svårigheter. De efterlevande skulle därmed också sakna rätt till ersättning från skadevållaren eftersom denna enligt villkoren tagits över av försäkringsgivaren. Den skadelidande borde därför, vid summaförsäkring, ha rätt att kräva skadestånd samtidigt som han utfick försäkringsersättning. Därmed skulle försäkringsgivaren inte kunna inträda i rätten till skadestånd.⁴ Till slut blev dock bestämmelsen inte tvingande. I propositionen ändrade departementschefen 25 § FAL till att istället bli dispositiv och det var också så den slutliga utformningen kom att bli. Orsaken var att de föreslagna inskränkningarna i avtalsfriheten ansågs kunna medföra vissa olägenheter och att något missbruk av avtalsfriheten på detta område inte befarades.⁵

2.3 Tvingande regressbestämmelse

I betänkandet, SOU 1958:44 föreslogs en ändring av 25 § FAL, vilket innebar att bestämmelsen skulle bli tvingande. En tvingande lagreglering ansågs vara nödvändig eftersom det utgjorde ett stort osäkerhetsmoment, både för presumtiva skadevållare och de som svarade för annans vållande, att försäkringsgivaren kunde göra förbehåll om oinskränkt regressrätt i

² En ändring infördes genom SFS 1972:219 i paragrafen . Ändringen var dock endast avsedd att anpassa 25 § till de nya reglerna om principalansvar i 3:1 SKL.

³ SOU 1925:21 s. 16

⁴ SOU 1925:21 s. 103-105

⁵ NJA II 1927 s. 399

försäkringsavtalet.⁶ Beträffande skadeförsäkringen innebar förslaget att återkrav mot den som inte själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet framkallat försäkringsfallet kunde bortfalla eller nedsättas om det kunde ske utan åsidosättande av försäkringsmässiga hänsyn. För att utröna om det var att anse som försäkringsmässiga hänsyn, skulle en avvägning göras mellan de skäl som talade för att regressrätten skulle bortfalla eller jämkas samt de skäl som talade för att regressrätten borde äga rum. Ansågs skadan till sin typ vara att hänföra till en sådan risk som det är rimligt att försäkringen slutligen får täcka, skulle en motprövning ske där försäkringskollektivets intressen också skulle beaktas.⁷

Förslaget kritiserades kraftigt under remissbehandlingen och särskilt två huvudinvändningar framfördes. Det påpekades först och främst att förslaget innehöll skadeståndsrättsliga nyheter och att det därför borde vila tills en allmän översyn gjordes av skadeståndsrätten. Vidare framhölls också att den oklara gränsen för regressrätten skulle skapa ett osäkert rättsläge och svårbedömda situationer för domstolarna. Förslaget ledde aldrig till lagstiftning.⁸

2.4 *Prioritering av tecknande av sakförsäkringar*

Skadeståndskommittén lade 1975 fram ett slutbetänkande, SOU 1975:103, som behandlade försäkringsgivarens regressrätt. Ambitionen var att skadorna i så stor utsträckning som möjligt skulle stanna på försäkringar från den skadelidandes sida. Därigenom skulle kostnaden fördelas på ett kollektiv istället för att bäras av enskilda. För att åstadkomma en sådan fördelning av risken för sakskada var det nödvändigt att göra vissa inskränkningar i regressrätten. Centralt var den lagtekniska konstruktionen som innebar att själva skadeståndsansvaret för skada som omfattas av sakförsäkring skulle begränsas, inte regressrätten.⁹ Detta skulle stimulera ägare till tecknande av sakförsäkring. Fördelen med detta ansågs också vara att ändringen inte skulle sätta svenska försäkringsbolag i sämre ställning än utländska vid motsvarande typer av försäkringsfall. Även mindre inskränkningar saknade motsvarighet i flera länder. Eftersom regress ofta kan bli aktuellt över gränserna ansågs det inte lämpligt att införa en regel som kunde begränsa återkravsmöjligheterna mot utländska svarande.¹⁰

Vad gällde skadeförsäkringen innebar förslaget sålunda att 25 § FAL skulle medge full regressrätt, men att skadeståndsansvaret skulle begränsas för skada som omfattades av sakförsäkring i de fall skadan täcktes av försäkring. Skadestånd skulle därmed endast utgå när skadevällaren vållat skadan uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet eller svarade för skadan i offentlig eller yrkesmässig verksamhet. Detta kunde t.ex. gälla vid sprängnings- och grävningararbeten.¹¹ Hade den skadelidande försummat att ha en normal försäkring skulle skadeståndet kunna jämkas.¹² För de fallen då den skadelidande var självförsäkrare¹³ skulle samma regler gälla som om egendomen varit försäkrad.¹⁴

⁶ SOU 1958:44 s. 31

⁷ SOU 1958:44 s. 35

⁸ SOU 1975:103 s. 41-42

⁹ SOU 1975:103 s. 129

¹⁰ SOU 1975:103 s. 24

¹¹ SOU 1975:103 s. 129

¹² SOU 1975:103 s. 127

¹³ Med självförsäkrare avses riskbärare som väljer att själva ta uppkommande förluster. Exempel på självförsäkrare är staten, vissa kommuner och större företag. Lagerström, Roos, Företagsförsäkring s. 11

¹⁴ SOU 1975:103 s. 121

Anledningen till att skadeståndskommittén ville övervältra kostnadsansvaret på den skadelidandes sida var att riskfördelningen genom egendomsförsäkringar då skulle ske på ett enklare och effektivare sätt och inte ge upphov till lika många tvister. Ansvar för stora egendomsskador kunde drabba oförsäkrade privatpersoner och företagare svårt. I många fall täcks skadeståndsansvaret genom ansvarsförsäkring, och i så fall slås risken ut på kollektivet på den sidan. Skadeståndskommittén menade dock att det inte alltid är möjligt att begära att den ansvarige skyddar sig, och att vissa risker inte går att täcka ens genom ansvarsförsäkring. Vidare ansågs att även om ansvarsförsäkring föreligger, bör detta inte i sig vara ett skäl till att tillåta regress. Förslaget utsattes för viss remisskritik och ansågs vara för invecklat och riskfyllt från preventiv synpunkt. Det ledde inte till ändring av lagen.¹⁵

Ivar Strahl kom 1950 med ett förslag till förändring av skadeståndsrätten.¹⁶ Detta förslag formade den fortsatta debatten och ställde förhållandet mellan skadestånd och försäkring i centrum. Skadeståndskommitténs förslag om försäkringsgivarens regressrätt 1975 var starkt påverkat av Strahls tankar, nämligen att skadeståndet i stor utsträckning borde ersättas med försäkringar. Strahl ansåg att fördelarna med att utnyttja försäkringarna i första hand var att ersättningen inte behövde anknytas till vållande, ersättningarna kunde anpassas efter de skadelidandes viktigaste behov och att ersättningarna kunde utgå utan att belasta oförsäkrade skadevällare för hårt.¹⁷

2.5 Försäkringsförhållandenas betydelse

Under 1980-talet arbetade försäkringsrättskommittén med att reformera försäkringslagstiftningen. Resultatet blev förslaget om personförsäkringslag som återfinns i SOU 1986:56 och förslaget om skadeförsäkringslag i SOU 1989:88.

Beträffande skadeförsäkringen fastslogs att 25 § FAL inte stämde överens med rådande försäkringspraxis och målet att en skada i största utsträckning skulle stanna på försäkringen. Förslaget byggde till stor del på liknande synpunkter som 1975 års betänkande.¹⁸ Det föreslogs att regressrätt som huvudregel skulle tillåtas, men att vissa begränsningar skulle införas i SkL. Regeln om jämkning på grund av försäkringsförhållandena vid principalansvar och det allmännas ansvar enligt 3:6 SkL skulle utvidgas, så att den där föreskrivna möjligheten att jämka skulle gälla också vid ansvar på grund av eget vållande.¹⁹ Försäkringsförhållandena skulle alltså påverka själva skadeståndsskyldigheten. Detta innebar att om en privatperson vållade en sakskada utanför näringsverksamhet och offentlig verksamhet, skulle bolaget ha regressrätt endast om det förelåg synnerliga skäl. Detta skulle ge möjlighet för försäkringsbolagen att framställa återkrav mot privatpersoners ansvarsförsäkringar.²⁰ Man torde härvid ha menat att synnerliga skäl normalt sett föreligger när den enskilda skadevällaren har en ansvarsförsäkring som täcker skadan. Vid remissbehandlingen framfördes inte någon direkt kritik. Det ansågs dock inte lämpligt att jämkning skulle kunna ske vid eget vållande. Inte heller detta förslag ledde till lagstiftning.²¹

¹⁵ SOU 1989:88 s. 143

¹⁶ Se SOU 1950:16

¹⁷ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 47-48

¹⁸ Se ovan 2.4

¹⁹ Ds. 1993:39 s. 202

²⁰ SOU 1989:88 s. 140

²¹ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 147

2.6 Utökad regressrätt

I början av 90-talet var det återigen dags för ett förslag till reformering av försäkringsrätten. Förslaget byggde på försäkringsrättskommitténs båda betänkanden från 1986 och 1989.²² Med hänsyn till den snabba utvecklingen på rättsområdet ansågs det att kommittéförslagen inte utan vidare kunde läggas till grund för en proposition och resulterade istället i en departementspromemoria, Ds. 1993:39.²³ Tilläggas bör att det var en borgerlig regering som lade förslaget vilket till viss del kan förklara svängningen som nu gjordes.

I förslaget kan man se en förändrad syn på vilken betydelse försäkringarna skall ha och hur de skall inverka på skadeståndet och regressrätten, jämfört med de tidigare tankarna och reformförslagen att ersätta skadeståndet med försäkring. Nu var förslaget att regressrätten skulle utökas genom att försäkringsbolagen både vid skade- och personförsäkring skulle ha möjlighet att utöva en obegränsad regressrätt. Stor hänsyn togs till försäkringsgivarens intressen. Undantag skulle göras för summaförsäkring, där regressrätt ändå ansågs sakna betydelse. Som skäl för en obegränsad regressrätt hänvisades till de internationella förhållandena och att regress ofta blir aktuellt över gränserna. I de utomnordiska rättsystemen brukade man maximalt inskränka regressrätten mot vissa närstående till försäkringstagaren. Det ansågs därför inte lämpligt att införa en allmän regel om jämkning av skadeståndsansvaret på grund av försäkringsförhållandena²⁴ då det skulle vara oklart vilken betydelse den kunde få för svenska bolag i den internationella konkurrensen. Vidare skulle markeras att preventionshänsyn också spelade roll. Lagförslaget utgick egentligen från det rådande rättsläget eftersom försäkringsbolagen vanligen förbehöll sig full regressrätt i försäkringsvillkoren. Med det här förslaget ville dock försäkringsrättskommittén markera vikten av skadeståndsansvaret, även i de fall när skadan hade ersatts genom försäkring.²⁵

2.7 Full regressrätt

Det senaste förslaget kom så sent som i januari i år. I SOU 2002:1 har utredningen, som antog namnet personskadekommittén, diskuterat samordning och regress vid personskada, men även 25 § FAL har tagits upp till diskussion. I förslaget publicerades också en undersökning beträffande försäkringsbolagens regresspraxis.²⁶ Regressundersökningen visade att försäkringsbolagens praxis inte har ändrat inriktning trots olika förutsättningar genom åren. Bolagen handlar fortfarande omdömesgillt och personskadekommittén menar att det inte finns anledning att tro att bolagen kommer att ändra sitt beteende. Personskadekommittén säger också att det är svårt att genom reglering i lag fastställa i precis vilka situationer som regress bör ske. De anser att det är bättre att full regressrätt medges utan några begränsningar. Det är sedan upp till försäkringsbolagen att avgöra när regress är lämpligt. Förslaget hindrar alltså inte att försäkringsbolagen ändå inskränker regressrätten i försäkringsvillkoren eller genom regressöverenskommelser.²⁷ Förslaget är således en bekräftelse på redan, i praktiken, gällande förfarande. 25 § FAL är dispositiv och avtalas i regel bort. Ett av personskadekommitténs argument för en full regressrätt är att ansvarsförsäkring är så vanligt förekommande idag. Därför fördelas ändå kostnaderna i slutändan på ett större kollektiv och risken för ödeläggande regresskrav är därför liten. Det föreslås också att 25 § 2 st. FAL skall bli

²² Se ovan 2.5

²³ Ds 1993:39 s. 7

²⁴ Se ovan 2.5

²⁵ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 147

²⁶ Se nedan 5.3

²⁷ SOU 2002:1 s. 230

tvingande eftersom det är mycket ovanligt att försäkringsbolag förbehåller sig regressrätt vid summaförsäkring.²⁸

Förslaget till ny paragraf:

25§ *Vid skadeförsäkring inträder försäkringsgivaren i den försäkrades rätt till skadestånd med anledning av skadan, i den mån denna omfattas av försäkringen och ersätts av försäkringsgivaren. Detsamma gäller vid olycksfalls- eller sjukförsäkring i fråga om ersättning för sjukvårdskostnader eller andra utgifter och förluster som försäkringsgivaren har åtagit sig att ersätta med det verkliga beloppet.*

Vid personförsäkring får försäkringsgivaren inte kräva tillbaka försäkringsersättning utöver vad som följer av första stycket från den som framkallat försäkringsfallet eller annars är ersättningskyldig med anledning av detta. Försäkringsvillkor av annan innebörd är utan verkan.

2.8 Diskussion

Genom åren har alltså olika statliga utredningar lagt fram förslag om hur regressrätten skall regleras. Hittills har dock inget av de ovan beskrivna förslagen utmynnat i förändring av lagen. När det gäller det senaste förslaget, SOU 2002:1, återstår dock att se om det kommer att förverkligas eller inte.

De första förslagen om förändring av 25 § FAL gick i stort sett ut på att göra tvingande inskränkningar av försäkringsgivarens regressrätt. Utgångspunkten var att risken för sakskador borde fördelas genom egendomsförsäkringen på den skadelidandes sida, bland annat på grund av att ansvaret för stora egendomsskador kunde drabba oförsäkrade skadeståndsskyldiga hårt. Det var alltså skadevällarens intressen som dominerade. Försäkringarna skulle användas som ett styrinstrument för kostnadsfördelningen. De preventiva hänsyn som kunde finnas för regress tillmättes inte särskilt stor vikt.²⁹ Strahls tankegångar dominerade och förhållandet stod mellan skadestånd och försäkring, varvid försäkringarna skulle tas i anspråk i första hand.

Den svenska modellen som har utformats innebär att skadeståndet har fått en tämligen undanskymd roll. Ersättningssystemet har istället utgått från frivilliga försäkringar genom att egendomsförsäkringarna har tillåtits lindra skadevällarens ansvar. Det har även ifrågasatts om skadeståndsreglerna över huvud taget har några preventiva effekter.³⁰

I de senare förslagen har en svängning skett och utvecklingen har vänt till att förorda utökad och full regressrätt och att försäkringsbolagen själva skall få avgöra när regress är lämpligt att utföra. Ett återkommande drag i debatten är nu att preventionshänsynen tillmäts större betydelse än tidigare.³¹ Det är då främst den ekonomiska preventionens betydelse för utformningen av ersättningssystemet som har diskuterats. Enligt Bladini kan den ekonomiska preventionen utan några direkta motsättningar sammanfogas med den reparativa funktionen hos skadeståndet. Det är fortfarande den skadelidande som ställs i centrum samtidigt som resurserna utnyttjas på det mest ekonomiskt effektiva sättet.³² Denna motsatta tendens kan

²⁸ SOU 2002:1 s. 20 f

²⁹ Se ovan 2.3 - 2.5

³⁰ Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen s. 59 f

³¹ SOU 2002:1 s. 55

³² Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen s. 61

också bero på att skadeståndet av många betraktas som en sanktion, vilken bör drabba den skyldige även om den skadelidande skulle ha fått sin förlust täckt genom sin egen försäkring.³³ Tanken bakom detta torde vara att kostnadsfördelningen skall vara rättvis även om det är försäkringar som täcker skadan.³⁴ Vidare har det rättsekonomiska synsättet kommit in i den svenska ersättningsdebatten. Tanken är att utformningen av ersättningsrätten bör vara samhällsekonomiskt effektiv.³⁵

Varför har då så många utredningar kring reformering av regressrätten i 25 § FAL aldrig lett till resultat i form av förändring i lag? Utredningarna visar ju tydligt att detta är ett mycket debatterat och tvistigt ämne. Min uppfattning är att en orsak till detta kan vara att en förändring av 25 § FAL påverkar både skadeståndsrätten och försäkringsrätten. När man talar om regressrättens ”vara eller icke vara” blir det med detsamma en fråga om kostnadsplaceringen, vilken innebär stora förändringar inom båda rättsområdena. Möjligen visar just tidigare utredningar på hur svårhanterlig avvägningen är mellan de olika parternas intressen, skadeståndets ekonomiskt preventiva betydelse och även de rättsekonomiska aspekterna. Att ta ställning till en ny formulering av den slutliga kostnadsfördelningen har helt enkelt mött för stora hinder. Detta visar också på vikten av diskussion i ämnet som jag efter hand skall utveckla i de kommande kapitlen.

³³ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 363

³⁴ Jfr Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen s. 62

³⁵ Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen s. 59 f

3 REGRESSRÄTT FÖR FÖRSÄKRINGSGIVAREN ENLIGT 25 § FAL

3.1 Inledning

Jag kommer nu att ge en redogörelse för de grundläggande förutsättningarna för regressrätten i 25 § FAL. Eftersom min uppsats tar sin utgångspunkt i ett regleringsperspektiv väljer jag att börja redogöra för de förutsättningar som måste vara uppfyllda i 25 § FAL för att försäkringsgivaren skall ha rätt till regress. Det bör dock påpekas att eftersom 25 § FAL är dispositiv har huvudregeln i praktiken kommit att bli att försäkringsgivaren i försäkringsvillkoren förbehåller sig full regressrätt. Jag tror ändå att det är viktigt att först klargöra vad paragrafen stadgar för att sedan se till hur regressen i praktiken utnyttjas. Dessutom utnyttjar inte försäkringsbolagen sin fulla regressrätt helt oinskränkt.

Eftersom det enligt 25 § FAL krävs åtminstone grov vårdslöshet för att återkrav skall vara möjligt kommer jag dessutom att utreda vad begreppet grov vårdslöshet, såsom det stadgas i 25 § FAL, innebär. En naturlig följdfråga som också skall belysas är om begreppet ges en viss tolkning för att styra omfattningen av regressrätten.

3.2 Allmänna förutsättningar enligt 25 § FAL

FAL är tillämplig på alla typer av försäkringar med undantag för offentliga försäkringar och återförsäkringar (1 § 2 och 3 st. FAL). Försäkringsgivarens regressrätt regleras i 25 § FAL och gäller även konsumentförsäkringar (4 § KFL).

Paragrafen lyder som följer:

25 § FAL

” Har i följd av skadeförsäkring försäkringsgivaren i ersättning för skada utgivit belopp, som försäkringshavaren ägt rätt att såsom skadestånd utkräva av annan, inträde försäkringsgivaren i rätten mot den andre, där denne uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet framkallat försäkringsfallet eller ock enligt lag är skyldig att utgiva skadestånd evad han är till skadan vållande eller icke. Sådan rätt till återkrav föreligger dock icke mot den som enligt 3 kap. 1 eller 2 § skadeståndslagen (1972:207) svarar för skadan uteslutande på grund av annans vållande.

Belopp, som utgivits i anledning av liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring, äge försäkringsgivaren ej återkräva av den, som framkallat försäkringsfallet eller eljest i anledning därav är pliktig att gälla skadestånd; dock att, där i avtal om olycksfalls- eller sjukförsäkring försäkringsgivaren förbundet sig att för sjukvårdskostnader eller andra utgifter och förluster, som olycksfallet eller sjukdomen medfört, utgiva ersättning med verkliga beloppet av utgifterna eller förlusterna, vad sålunda av försäkringsgivaren utgivits må återkrävas, efter ty i första stycket är stadgat.”

En åtskillnad görs i paragrafen mellan reglerna om skadeförsäkring i första stycket och reglerna om personförsäkring i andra stycket. Vid *skadeförsäkring* föreligger regressrätt endast vid uppsåt eller grov vårdslöshet på skadevållarens sida, eller också om denne ”enligt lag är skyldig att utgiva skadestånd evad han är till skadan vållande eller icke”. Med sistnämnda uttryckssätt avses sk. rent strikt ansvar, exempelvis om ett hus skadas av flygande

sprängsten enligt 32:4 MB.³⁶ Skadeförsäkringens ersättning bestäms utifrån förlustens storlek i det verkliga fallet, medan ersättning ur personförsäkring utgår med ett på förhand bestämt belopp. Vid skadeförsäkring, då ersättningen motsvarar den verkliga förlusten, får inte ersättningen kumuleras med skadestånd som den skadelidande skulle kunna kräva. Detta hänger ihop med vinstförbudet i 39 § FAL, innebärande att det inte är möjligt att uppbära ersättning mer än en gång för samma förlust. Därmed måste den skadelidande välja ifall han vill ta sin försäkring i anspråk eller kräva skadevållaren på ersättning för skadan. I viss mån uppstår här ett haltande rättsläge; Skadevållaren kan inte kräva att den skadelidande skall använda sin försäkring i första hand samtidigt som han skulle gynnas av detta. Låter den skadelidande bli att kräva skadevållaren och istället utnyttjar sin försäkring kan försäkringsgivaren ju i vissa fall vara förhindrad att utöva regressrätt mot skadevållaren enligt 25 § FAL. Både försäkringsgivaren och skadevållaren påverkas sålunda av den skadelidandes beslut i det här avseendet. I praktiken tycks detta emellertid inte ha så stor betydelse eftersom den skadelidande oftast väljer att kräva sin försäkringsgivare i första hand.³⁷

Vid *personförsäkring* (summaförsäkring) har den skadelidande rätt att uppbära försäkringsersättning samtidigt som han kan utkräva skadestånd - kumulation är möjlig. Termen summaförsäkring är oftast en annan benämning på liv-, olycksfalls – och sjukförsäkring. Det är sådana försäkringar där försäkringsersättningen inte motsvaras av verkliga förluster, utan istället ett på förhand bestämt belopp. Vid denna typ av försäkring har den skadelidande rätt att uppbära skadestånd och försäkringsersättning samtidigt, sk. *kumulation*. Försäkringsgivaren har därmed inte någon regressrätt. Orsaken till detta är att vid summaförsäkring utgår ersättning med ett visst belopp och avser egentligen inte att ersätta någon liden skada. Därför skall inte försäkringstagaren vara förhindrad att dessutom kräva skadestånd. Skulle försäkringsgivaren medges regressrätt i dessa fall skulle detta kunna leda till att skadevållaren tvingas att betala långt mer än vad han är skyldig.³⁸ Rör det sig dock om ersättning som skall täcka den skadelidandes verkliga förlust, t.ex. utgifter för sjukvårdskostnader, har försäkringsgivaren regressrätt enligt 25 § 1 st. FAL.

Försäkringsgivarens regressrätt utgörs inte av någon självständig rätt till skadestånd av den som vållat försäkringsfallet.³⁹ Den gällande principen i svensk rätt är att försäkringsgivarens regressrätt är härledd ur försäkringshavarens rätt. Detta innebär att försäkringsgivaren inträder i försäkringshavarens skadeståndsrätt, sk. *subrogation*. Försäkringsgivaren kan därmed inte få mer genom en regresstalan mot skadevållaren, än vad försäkringshavaren själv kunnat fordra i skadestånd. Vad som än begränsar försäkringshavarens rätt begränsar sålunda på samma sätt försäkringsgivarens regressrätt.⁴⁰

Enligt 25 § FAL uppstår försäkringsgivarens regressrätt då denne utgivit belopp som försäkringstagaren ägt rätt att ”såsom skadestånd utkräva av annan”. Häri ligger att en tredje man måste vara ansvarig för skadan. En allmän princip är att försäkringsgivaren inte kan utöva regressrätt mot försäkringstagaren själv, vilket skulle bli fallet om skadevållaren och försäkringstagaren vore identiska.⁴¹ För att regressrätt skall vara möjlig krävs också att

³⁶ Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer s.103

³⁷ Hellner, Försäkringsrätt s. 279

³⁸ Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer s.104 ff

³⁹ Självständig regressrätt innebär att försäkringsgivaren inte är beroende av vilken rätt som försäkringstagaren har gentemot skadevållaren, utan endast beroende av att han utgivit försäkringsersättning. Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 7

⁴⁰ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 7

⁴¹ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 4

utbetalningen av försäkringsersättningen har skett till den skadelidande.⁴² Vad som händer om utbetalningen istället sker till tredje man återkommer jag till senare.⁴³

3.3 Uppsåt och grov vårdslöshet

3.3.1 Varför har gränsen satts till grov vårdslöshet?

Det är således konstaterat att det endast är vid skadeförsäkring som regressrätt sker och aldrig vid summaförsäkring. Vid culpaansvar föreligger regressrätt endast mot den som handlat uppsåtligt eller med grov vårdslöshet. Vid ansvar oberoende av eget vållande är regressrätt däremot möjligt så snart skadeståndsansvar föreligger.⁴⁴

Frågan är då varför gränsdragningen har gjorts vid just grov vårdslöshet. Varför är regress inte möjlig redan vid enkel vårdslöshet? I förarbetena till FAL har detta motiverats med sociala och praktiska hänsyn. I fall där skadevällaren är närstående till försäkringstagaren ansågs att risken fanns att försäkringstagaren, av hänsyn till skadevällaren, inte ville ta försäkringen i anspråk. Att definiera just de fallen där det med hänsyn till försäkringstagarens egna intressen behövdes skydd, ansågs inte vara möjligt. I viss utländsk lagstiftning hade lösningen varit att, från regressansvar, undanta endast den som tillhör försäkringshavarens hushåll eller för vars handlingar denne är ansvarig. Denna avgränsning ansåg inte de svenska lagstiftarna vara tillräcklig. Därför genomfördes en inskränkning i regressrätten beträffande allt culpaansvar.⁴⁵ Den här lösningen medförde dock att regleringen blev påtagligt fördelaktig även för skadevällaren. Enligt motiven tycks detta alltså inte ha varit tanken, utan inskränkningen gjordes för försäkringstagarens skull. Senare, vid förslag till förändring av 25 § FAL, har dock synpunkterna pekat åt att avgränsa regressansvaret vid grov vårdslöshet av hänsyn till oförsäkrade skadevällare.

Beroende på hur begreppet grov vårdslöshet tolkas blir det även möjligt att i viss mån styra den slutliga kostnadsfördelningen. Med en restriktiv tillämpning av begreppet, inskränks regressrätten, medan en mindre återhållsam tolkning utvidgar försäkringsgivarens möjligheter till regress. I många rättsfall som berör försäkringsgivarens regressrätt har tvistefrågan varit just huruvida grov vårdslöshet föreligger eller ej.

3.3.2 Definitionen av grov vårdslöshet i 25 § FAL

Vad utgör då grov vårdslöshet enligt 25 § FAL? Först och främst måste påpekas att det inte går, inom skadestånds- och försäkringsrätten, att göra en enhetlig bedömning av begreppets innebörd. Tolkningen varierar beroende på i vilken regel och i vilket sammanhang begreppet grov vårdslöshet förekommer.⁴⁶ Således måste grov vårdslöshet i 25 § FAL tolkas beroende av dess speciella sammanhang och dess förutsättningar.

⁴² Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s.178

⁴³ Se nedan 3.5.1

⁴⁴ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 280

⁴⁵ NJA II 1927 s. 397

⁴⁶ Hellner, & Johansson, Skadeståndsrätt s.147

Det kan vara lämpligt att först redogöra för hur den vanliga culpabedömningen går till. Detta görs genom den fria culpabedömningen. Då tas hänsyn till risken för skada, den sannolika skadans storlek, möjligheterna att förebygga skadan samt den handlandes möjligheter att inse risken för skadan. Omständigheterna vägs mot varandra i en helhetsbedömning för att se om ett annat handlande än det som förekommit borde ha krävts. Att märka är att den sannolika skadans storlek inte är samma sak som storleken på ett eventuellt skadestånd.⁴⁷

I NJA 1992 s. 130, där huvudfrågan gällde tolkningen av en bestämmelse om entreprenad i AB 72, gjorde HD vissa allmänna uttalanden om just begreppet grov vårdslöshet i olika sammanhang. HD menade då att ”på skadestånds- och försäkringsrättens område gäller, enligt vedertagen uppfattning, att en vårdslöshet måste vara av mycket allvarligt slag för att den skall kunna betecknas som grov”. Vidare uttalade HD att betydande hänsynslöshet och nonchalans som medför en avsevärd risk för skada, dvs ett handlande som vanligen ligger på gränsen till uppsåtligt förfarande, är att betrakta som grov vårdslöshet. Av detta kan konstateras att det krävs mycket för att det skall bli fråga om grov vårdslöshet inom skadestånds- och försäkringsrättens område.

Det finns en mängd äldre rättsfall avseende frågan om grov vårdslöshet vid försäkringsgivarens regressrätt. Denna äldre rättspraxis tyder genomgående på en relativt mild bedömning gentemot skadevållaren. Ett rättsfall som illustrerar detta är NJA 1942 s. 11. En inspektör på en lantgård skulle tina upp ett igenfruset vattenledningsrör i ladugården. Han använde då en blåslampa i närheten av en höskulle. Höet fattade eld och byggnaden brann ner. Samtliga instanser var överens om att handlandet inte skulle betecknas som grov vårdslöshet. Vid läsningen av äldre rättsfall är det tydligt att domstolarna har varit mycket restriktiva med att beteckna ett handlande som grovt vårdslöst. Eftersom HD inte motiverade sina domar särskilt utförligt på den tiden, är det emellertid svårt att avgöra vad som ligger till grund för de milda bedömningarna gentemot skadevållarna och dra allmänna slutsatser. En förklaring, som Hellner ger, är att regressansvar helt och hållet saknas vid ringa vårdslöshet. Därför tillämpas endast grov vårdslöshet i sådana fall där skadeståndsbeloppet kan tyckas stå i någon proportion till förseelsernas grovhet.⁴⁸ Med detta torde avses att en relation mellan handlandet och värdet av det skadade vägdes in. Kravet på försiktighet skärptes när det gällde saker av större värde.

3.3.3 Jämförelse av begreppet grov vårdslöshet med andra lagrum

En annan försäkringsrättslig regel som bygger på begreppet grov vårdslöshet är 18 § 2 st. FAL, vilken rör framkallande av försäkringsfallet. Detta kan leda till bortfall av den vårdslöses rätt till ersättning.⁴⁹ Frågan är om någon ledning kan fås i detta lagrum eftersom ersättningen även här beror på huruvida grov vårdslöshet föreligger eller ej. Vid en jämförelse bör först observeras att intresseläget inte riktigt är detsamma då försäkringshavaren själv vållat skadan som då en utomstående tredje man är ansvarig. Vid regressrätten enligt 25 § FAL rör det sig om skada på någon annans försäkrade egendom, inte på egen sak. Det är alltså fråga om ersättningskrav mot den vårdslöse, inte om jämkning av hans skadeståndsanspråk. Ur allmän synpunkt kan det finnas större anledning att uppmana folk högre aktsamhet med andras egendom än med sin egen, vilket skulle betyda att begreppet grov vårdslöshet skulle bedömas strängare i 25 § FAL. En annan synvinkel är dock att kravet på aktsamhet borde

⁴⁷ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 131 f

⁴⁸ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 64

⁴⁹ Se bl.a. Bengtsson, Om jämkning av skadestånd s. 76

ställas högre på försäkringshavaren, då han själv styr över sina handlingar och själv kan bestämma vem som skall få använda hans egendom. Tredje man har inte samma inflytande och därför skulle regressansvaret bedömas mildare. Vidare kan ju skadevållaren vara närstående till försäkringstagaren och detta kan sägas vara ett skäl till att vid 25 § FAL göra en mildare bedömning av den grova vårdslösheten. Trots skillnaderna tycks det dock som om handlingssätten har bedömts på samma sätt i båda paragraferna.⁵⁰ I praxis har även mildhet visats mot försäkringshavare som skadevållare.⁵¹ Ett rättsfall som exemplifierar bedömningen av försäkringshavaren som skadevållare är NJA 1962 s. 281. Den försäkrade hade efter att ha druckit en stor mängd sprit gått och lagt sig. Först hade han dock släckt en cigarett mot en dörr utan att kontrollera att den släcktes riktigt. Efter en stund vaknade han av att det brann i dörren och i sängkläderna. Han hade då försökt att släcka elden med vatten och därefter lagt sängkläderna i en hög på golvet, hängt ett draperi framför dörren, öppnat ett fönster och gått ut i flera timmar. Det började brinna i bostaden. HD ansåg att det hade förekommit kvalificerad och upprepad vårdslöshet och att handlingarna sammantaget innebar grov vårdslöshet. I NJA 1965 s. 244 gjorde HD återigen en bedömning som möjligen pekade mot mycket starka krav för grov vårdslöshet. Här handlade det om en försäkringstagare som under en flygtur med två planbyten förvarade guldsmycken till ett stort värde i en resväska sänd som inskrivit resgods, alltså inte som handbagage. Detta bedömdes inte vara grov vårdslöshet.⁵²

3.3.4 Senare rättspraxis

Har då rättspraxis ändrats på senare år? Kan vi se en tendens till att domstolarna inte längre gör en lika mild bedömning avseende begreppet grov vårdslöshet i 25 § FAL? I rättsfallet NJA 1996 s. 118 aktualiserades frågan om grov vårdslöshet i 25 § FAL återigen. Ett företag, Ni-Li, skulle utföra rivningsarbeten på en fastighet. Vid borttagandet av ett par konsoler i ett kylrum använde två av Ni-Li:s arbetare en skärbrännare med följderna att brandfarligt material antändes. Det blev omfattande brandskador till en kostnad på över 10 miljoner kronor. Det brandfarliga materialet som fanns i kylrummet hade inte täckts över och endast en av två brandsläckare fungerade. Vidare var brandslangen i lokalen för kort för att nå fram till elden. Den skadade egendomen var försäkrad av Skandia som betalade ut brandsättning till ägaren av fastigheten. Ni-Li hade en ansvarsförsäkring hos Folksam som täckte 2 miljoner kronor vid sakskada. Resterande belopp återkrävde Skandia genom regresstalan mot Ni-Li. Frågorna som utreddes i fallet var om arbetarnas handlande var att ses som grov vårdslöshet och om jämkning av skadeståndskravet kunde ske enligt 3:6 SkL.⁵³ Beträffande den grova vårdslösheten anförde HD att risken för brand vid användningen av skärbrännaren måste ha varit uppenbar för arbetarna, då glödande metallspån kunde komma att hamna på det brandfarliga materialet. En av arbetarna hade dessutom erfarenhet av arbete med skärbrännare. Trots den uppenbara risken hade arbetarna inte vidtagit några säkerhetsåtgärder. Vidare förvarades mycket värdefull egendom i byggnaden. HD hänvisade i domskälen även till sitt tidigare uttalande i NJA 1992 s. 130 att på skadestånds- och försäkringsrättens område gäller att vårdslösheten måste vara av mycket allvarligt slag för att betraktas som grov. Trots detta tidigare uttalande menade HD nu att eftersom handlandet i förevarande fall rörde sig om yrkesmässig verksamhet, måste oaktsamheten anses vara av så kvalificerat slag att den utgjorde grov vårdslöshet.

⁵⁰ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 60 ff

⁵¹ Hellner, Försäkringsrätt s. 183

⁵² Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer s. 69

⁵³ Angående sista frågan se nedan 4.2.2

Det allra senaste rättsfallet som berör grov vårdslöshet vid regressrätt är NJA 2001 s. 711. Under ett inbrott i ett bankvalv uppkom det skador både på själva valvet och även genom tillgrepp av egendom som tillhörde bankens kunder och som förvarades i bankfack i valvet. Bevakningsföretaget Securitas var ansvariga för övervakningen av bankvalvet. Trots en mängd indikationer i form av bl.a. utlösta larm ingrep inte Securitas. Securitas utgick från att det var ett tekniskt fel på larmet men undersökte inte valvet för att kunna konstatera falsklarm. Huvudfrågan i fallet var om försäkringsbolaget som hade utbetalat ersättning till bankfackskunderna hade regressrätt gentemot bevakningsföretaget Securitas.⁵⁴ För att utreda regressrätten var det emellertid först nödvändigt att klargöra huruvida Securitas hade gjort sig skyldiga till grov vårdslöshet eller inte. Genom att Securitas utgick från att något var fel på larmet menade HovR att Securitas hade uppträtt grovt vårdslöst och därigenom möjliggjort inbrottet. HD prövade inte frågan om Securitas agerande var grovt vårdslöst eller inte utan hänvisade till HovR motivering i denna fråga.

Ett annat rättsfall som visar på en utveckling av begreppet grov vårdslöshet i 25 § FAL är NJA 2001 s. 234. Fallet gällde Samuel S, en förståndshandikappad pojke på 12 år som orsakat en brand i en bostadsbyggnad. Byggnaden tillhörde Kajsa B som var försäkrad i Trygg Hansa. Samuel S hade en hemförsäkring i Folksam i vilken ingick en ansvarsförsäkring. Trygg Hansa vände sig till Samuel S för att återkräva den ersättning de gett ut. Frågan i målet var om hänsyn skulle tas till subjektiva faktorer när ett barn hade vållat en skada uppsåtligen eller av grov vårdslöshet.

För att underlätta förståelsen av fallet måste först klargöras vad som gäller rörande barn och ungdoms ansvar. Enligt 2:2 SkL föreskrivs att om någon som fyllt 18 år vållar person- eller sakskada, skall han ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden, samt övriga omständigheter. I motiven sägs att vållandebedömningen avseende barn skall ske efter mera objektiva kriterier än för vuxna.⁵⁵ Det här gäller endast ansvaret för vållande. I förarbetena nämns dock inte vad som gäller vid bedömningen av om uppsåt eller grov vårdslöshet föreläggat, som frågan i ovannämnda rättsfall alltså berör.

Föredragande revisionssekreterare i målet föreslog att en objektiverande metod inte skulle tillämpas vid bedömningen om ett barn förfarit uppsåtligen eller grovt vårdslöst. Han ansåg att detta skulle leda till en utvidgning av försäkringsbolagens regressrätt och enligt hans mening fanns det inte skäl att genom rättspraxis införa en sådan utvidgning. Revisionssekreteraren menade istället att hänsyn skulle tas till Samuel S ålder och allvarliga psykiska störning vid bedömningen av den grova vårdslösheten. Han anförde vidare att syftet med att använda en objektiverad metod, såsom i 2:2 SkL, är att tillgodose de skadelidandes intressen. Detta syfte saknade betydelse vid tillämpningen av 25 § FAL eftersom den skadelidande, när det blir aktuell för försäkringsbolaget att föra regresstalan, redan har fått sin skada ersatt genom försäkringsersättningen.

HD följde inte revisionssekreterarens linje. HD kom fram till att vid bedömningen enligt 25 § 1 st. FAL då ett barn hade vållat en skada uppsåtligen eller av grov vårdslöshet skulle hänsyn inte tas till subjektiva faktorer, och motiverade detta med att begreppet i 25 § FAL har samma innebörd som det har i skadeståndslagen. HD:s argument var att beträffande barn stadgar förarbetena att vållandebedömningen skall ske enligt ett mer objektiverat synsätt än det som används för vuxna. HD menade att systematiska skäl talade för att denna objektiverande metod även skulle tillämpas även vid en bedömning enligt 25 § 1 st. FAL i frågan om ett barns handlande inneburit grov vårdslöshet. HD medgav att om prövningen enligt 25 § 1 st.

⁵⁴ Se nedan 3.5.1

⁵⁵ Prop. 1972:5 s. 164

FAL sker enligt den objektiverande metoden skulle detta kunna medföra en ökning av antalet regressfall. Detta vägdes dock mot att en objektiv metod skulle bli mindre ingripande för barnet personligen. Med detta torde HD avse att vid en subjektiv bedömning måste en utredning av barnet göras, medan en objektiv metod tar sin utgångspunkt i en vuxens handlande. Effekten synes emellertid bli att barn oftare riskerar att bli skadeståndsskyldiga, vilket också torde vara ingripande för barnet. HD framhöll att rättspolitiska argument för att ålägga den ena eller andra parten ansvaret i 25 § FAL inte kunde tilläggas någon större betydelse för frågan huruvida prövning enligt 25 § 1 st. skulle ske enligt den objektiva eller subjektiva metoden.

3.3.5 Diskussion

I de äldre rättsfallen är det tydligt att en mild bedömning mot skadevållarna gjordes. Det krävdes mycket för att ett handlande skulle bedömas som grov vårdslöshet. Eftersom HD inte motiverade domarna är det svårt att veta vad som låg till grund för bedömningen. Idag torde dessa rättsfall därför inte tillmätas något egentligt värde.⁵⁶ Det finns inte lika många nya rättsfall som behandlar bedömningen av grov vårdslöshet i 25 § FAL. Det bör dock kunna konstateras att en förändring i bedömningen av begreppet har skett. HD betonar visserligen att det krävs mycket för att det skall bli fråga om grov vårdslöshet⁵⁷ men en strängare bedömning förefaller ändå göras idag. Det finns särskilt vissa företeelser som tyder på att ett handlande skall betecknas som grovt vårdslöst. Det torde betraktas som försvårande när ett medvetet risktagande görs eller vid bristande uppmärksamhet på betydande risker.⁵⁸ Den bedömningen gjordes ju i NJA 1996 s. 118 när Ni-Li:s arbetare inte vidtog några säkerhetsåtgärder trots att en uppenbar risk för brand förelåg. Detsamma gällde NJA 2002 s. 711 när Securitas tog en medveten risk genom att inte rycka ut trots flera utlösta larm i bankvalvet. Det synes också vara så att när det rör sig om yrkesmässig verksamhet, ställs kravet högre på aktsamhet. Detta avgjorde bedömningen av den grova vårdslösheten i NJA 1996 s. 118 där HD ju fastställde att eftersom det rörde sig om yrkesmässig verksamhet skulle oaktsamheten anses vara av så kvalificerat slag att den skulle bedömas som grov. Skadans storlek är också ett exempel som i vissa fall kan påverka bedömningen eftersom större försiktighet oftast är påkallad vid ökad risk för stora skador. Generellt, menar Hellner, finns det dock inte skäl att låta bedömningen av vad som är grov vårdslöshet påverkas av den inträffade skadans storlek då även ringa oförsiktighet kan medföra stora skador.⁵⁹ Det torde ändå vara så att risken för den sannolika skadans storlek hög, borde en högre grad av aktsamhet kunna krävas.

Frågan är då om HD, genom tolkningen av begreppet grov vårdslöshet i 25 § FAL, styrt kostnadsfördelningen genom att ge begreppet en viss tolkning. Av rättsfallen att döma verkar det inte som om det är några sådana avvägningar som styr bedömningen. Tolkningen av begreppet grov vårdslöshet ses som en fråga för sig, vilken måste avgöras innan spørsmålet om regressrätt tas upp. I det senast nämnda rättsfallet, NJA 2001 s. 234 menade HD att en objektiv metod skulle användas vid bedömningen om ett barn har vållat en skada uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet. Den här tolkningen medförde att en utvidgning av regressrätten kunde komma att ske, något som HD var medvetna om. HD betonade dock att de vid sin bedömning inte tog hänsyn till avvägningarna för hur den slutliga kostnadsfördelningen borde

⁵⁶ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 147

⁵⁷ Se NJA 1992 s. 130

⁵⁸ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 148

⁵⁹ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 148

ske. Att HD:s bedömning sedan i praktiken medför en viss styrning av kostnadsfördelningen är oundvikligt.

3.4 Strikt ansvar

Regressansvar åvilar enligt 25 § FAL den som ”enligt lag är skyldig att utgiva skadestånd evad han är till skadan vållande eller icke”. Härmed avses strikt ansvar (även benämnt rent strikt ansvar) oberoende av vållande.⁶⁰ Regeln blir tillämplig exempelvis vid rent strikt ansvar enligt 32 kap. MB, men torde också tillämpas när principalansvar föreskrivits i speciallagstiftning som t.ex. 6 § järnvägstrafiklagen.⁶¹ Däremot undantas uttryckligen i paragrafen skadeståndsansvar enligt 3:1-2 SkL, dvs principalansvar och myndighets ansvar. Regressrätt vid sådant ansvar förutsätter alltså förbehåll i försäkringsvillkoren eller särskild överlåtelse av rätten till skadestånd.⁶² Bakgrunden till att vissa verksamheter åläggs med strikt ansvar utgår från tanken att ansvaret bör skärpas ju större risken för skada blir. Ur samhällsekonomisk synpunkt bör en verksamhet bära förlusten av de skador som den orsakar. Införandet av strikt ansvar i svensk rätt torde vara en blandning av rättspolitiska skäl och rättstekniska skäl. Om det är höga risker om motiverar en sträng bedömning av en viss verksamhet, kan det även vara rättstekniskt enklare att ålägga strikt ansvar. Det är också kostnadskrävande att utreda vållande och det kan det tyckas något slumpmässigt, vid stora risker, om skadeståndet beror av om oaktsamhet förekommit eller inte.⁶³ Samma skäl torde föreligga för att stadga regressrätt vid strikt ansvar. Detta bör då inte ändras genom förekomsten av skadeförsäkring. Har det ansetts att vissa risker bör bäras av en specifik verksamhet bör de stanna där oavsett om den skadelidande i det enskilda fallet skyddas av försäkring.⁶⁴

Det har tidigare rått tvekan om orden ”enligt lag” skall tolkas bokstavligen eller inte. Idag är det emellertid klarlagt att det saknar betydelse om skadeståndsansvaret grundas på en uttrycklig lagbestämmelse eller följer av praxis.⁶⁵ Ett rättsfall som illustrerade detta var senast NJA 1993 s. 764. Några fastighetsägare fick ersättning av sitt försäkringsbolag för översvämningsskador. Försäkringsbolaget förde regresstalan mot kommunen som ansvarade för skadorna enligt 29 § Va-lagen. HD fann att ersättningsskyldighet förelåg för kommunen oberoende av vållande och oberoende av att ersättningsskyldighet inte stadgades uttryckligen i 29 § VA-lagen. HD fastslog då att det är utan betydelse om det strikta skadeståndsansvaret följer av uttrycklig lag eller vilar på en av praxis införd regel.

3.5 Särskilt om den härledda rätten

3.5.1 Kulansutbetalningar samt utbetalningar till tredje man

En intressant fråga beträffande regressrätten är om försäkringsgivaren enligt försäkringsavtalet måste ha varit skyldig att utge ersättning för att regressrätt skall föreligga

⁶⁰ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 430 f

⁶¹ Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer s. 106

⁶² Se nedan 4.2.1

⁶³ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 172

⁶⁴ Se bl.a Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer s. 106

⁶⁵ Se Hellner, Försäkringsrätt s. 282, Karnov punkt 112, kommentar under 25 § FAL

eller om sk. kulansbetalningar⁶⁶ kan medföra regressrätt? I rättsfallet NJA 1947 s. 638 hade en försäkringsersättning för omkomna i en fartygskollision av misstag utbetalats från krigsförsäkringen istället för olycksfallsförsäkringen. Krigsförsäkringsgivaren reglerade skadan och riktade sedan regresstalan mot det ansvariga rederiet. Rederiet invände då att eftersom kollisionen inte orsakats av en krigsåtgärd fanns ingen skyldighet för försäkringsgivaren att reglera skadan, och därmed inte heller någon regressrätt gentemot rederiet. Försäkringsgivaren hävdade dock att det var den faktiska utbetalningen av försäkringsersättningen som grundade regressrätten. Huruvida försäkringsgivaren felbedömt ersättningsskyldigheten eller inte ansåg de vara utan betydelse. HD kom fram till att krigsförsäkringsgivaren hade regressrätt trots att någon skyldighet att utbetala ersättningen enligt krigsförsäkringsavtalet inte hade förelegat. Motiveringen var det nära samband som förelåg mellan olycksfallsförsäkringen och krigsförsäkringen.⁶⁷

Hellners uppfattning har varit att även kulansbetalningar skall medföra regressrätt och att försäkringsgivaren har regressrätt ”närhelst han utbetalat ersättning på grund av försäkringsavtalet”⁶⁸ Hult anser däremot att enbart den omständigheten att försäkringsgivaren betalt ersättning på grund av försäkringsavtalet, i sig inte medför en självklar regressrätt för försäkringsgivaren. Han menar att visserligen kan kulansbetalningar berättiga till regress, men inte om det uppenbart saknar stöd i försäkringsavtalet. I sådana fall skulle regressrätt kunna tillkomma vem som helst som ersatt en skada.⁶⁹ Hult torde här mena att ersättningen måste ha någon anknytning till skadan. Rättsläget har följaktligen varit oklart.

På senare tid har det kommit ett par nya rättsfall som rör frågan kring kulansbetalningar. Fallen handlar även om vad som gäller om utbetalning har skett till tredje man. En allmän förutsättning för att regressrätt skall föreligga är som huvudregel att utbetalning av ersättning har skett till den skadelidande själv. I NJA 1994 s. 283 hade ett försäkringsbolag utbetalat hittelön till upphittarna av en stulen personbil. Upphittarna var inte försäkringstagare. Försäkringsbolaget riktade regresstalan mot tjuvarna som tillgripit bilen. En av de tilltalade tjuvarna bestred ansvar på den grunden att försäkringsbolaget inte varit skyldiga att betala ersättning till upphittarna. Ett regresskrav skulle därför innebära att bolaget fick bättre rätt än de skadelidande. HovR, vars dom HD sedan fastställde, menade att den regressmöjlighet som tillkommer försäkringsgivaren enligt 25 § FAL är härledd ur försäkringshavarens rätt till skadestånd från skadevällaren. Därför utredde HovR först om bilägaren varit skyldig att betala hittelön till upphittarna. HovR anförde då att enligt 3 § hittegodslagen är en ägare som önskar återfå hittat gods skyldig att betala bl.a. skälig hittelön till upphittaren. Enligt HovR mening fick det också anses som en normal och för gärningsmannen påräknelig följd att egendomen återfinns under sådana omständigheter att hittelön kommer att utgå. Därför var den utbetalade hittelönen att betrakta som en kostnad, vilken är ersättningsgill enligt 5:7 2 st. SkL. HovR ansåg att det måste bedömas som om betalningen gjorts för bilägarnas räkning och därför skett på grund av försäkringsavtalet. Av den anledningen bedömdes saken på samma sätt som om bilägaren själv betalat hittelön direkt till upphittaren och sedan fått ersättning för detta från försäkringsbolaget. Följaktligen följde regressrätt enligt 25 § FAL. Frågan om försäkringsgivaren skulle ha regressrätt bedömdes således i två steg. I *det första steget* var frågan om försäkringsgivarens rätt var härledd. Eftersom den skadelidande enligt lag hade varit skyldig att utge hittelön till upphittarna, tillkom den här rätten även försäkringsgivaren. I

⁶⁶ Kulansbetalning betyder att en försäkringsgivare helt eller delvis betalar ut ersättning utan att vara juridiskt skyldig därtill. Se Juridikens termer s. 96

⁶⁷ Hult, SvJT 1954 s. 641-642

⁶⁸ Hellner, Försäkringsrätt s. 286, Försäkringsgivarens regressrätt s. 180

⁶⁹ Hult, SvJT 1954 s. 643

det andra steget var frågan om utbetalningen av ersättningen hade skett för den skadelidandes räkning och så ansågs vara fallet. Därmed ansågs utbetalningen också ha skett på grund av försäkringsavtalet. En adekvansbedömning måste göras för att utröna om regressrätt tillkommer försäkringsgivaren eller ej. Även om detta per definition inte kan sägas utgöra en kulansutbetalning torde en jämförelse kunna göras. Enbart ett faktum att en utbetalning har skett på grund av försäkringsavtalet kan inte vara tillräcklig för att regressrätt skall föreligga.

Liknande problem uppstod i NJA 2001 s. 711. Under ett inbrott i ett bankvalv uppkom skador dels genom åverkan på själva valvet, dels genom tillgrepp av egendom tillhörande bankens kunder och som förvarades i bankvalvet. Securitas var ansvarig för bevakningen av banklokalerna. Huvudfrågan som utreddes i HD var om Wasa (bankens försäkringsbolag), som betalat ersättning till bankkunderna för deras tillgripna egendom, hade ett regressanspråk gentemot Securitas, som enligt avtal med banken skulle ha svarat för bevakningen av banklokalerna. Utgångspunkten var att Securitas hade förfarit grovt vårdslöst.⁷⁰ I det här fallet var alltså *banken försäkringstagare* och *bankkunderna försäkringshavare*. HD anförde då att såväl enligt föreskrift i försäkringsavtalet som enligt 25 § FAL gällde att Wasa kunde inträda i försäkringshavarens rätt till skadestånd. Frågan var dock om Wasa kunde grunda sitt regressanspråk på att man hade övertagit bankens rätt till skadestånd mot Securitas. Wasa hade meddelat en egendomsförsäkring för banken. Det var inte möjligt för Wasa att inträda i bankens rätt eftersom banken inte var försäkringshavare. Det var inte banken som hade lidit skada. Nästa fråga var då om Wasa kunde utöva regress genom att istället inträda i bankfackskundernas rätt, dvs försäkringshavarnas rätt. Då det var banken som hade tecknat bevakningsavtalet med Securitas kunde bankkunderna vare sig på kontraktuell eller utomkontraktuell grund kunnat vända sig mot Securitas med skadeståndsanspråk. Den som Wasa i sådana fall skulle utöva regress mot var banken. Det följer av allmänna principer att försäkringsgivaren i ett sådant fall inte kan utöva regressrätt mot försäkringstagaren själv. Sammanfattningsvis kom HD därmed fram till att Wasa inte hade regressrätt gentemot Securitas. Justitierådet Lars K Beckman var skiljaktig och menade att även om skadan på bankkundernas egendom fick anses som en tredjemansskada skulle det, på grund av kedjeansvaret bedömas som om det hade varit fråga om en skada på bankens egendom och Wasa skulle ha rätt att inträda i bankens rätt till skadestånd gentemot Securitas.

Håkan Andersson kritiserar domen för sin formalitet. Han menar att visserligen kan den sägas vara formellt riktig eftersom HD prövar regressrätten steg för steg. Därigenom stoppas emellertid regresskedjan vid försäkringstagaren vilket medför att den vårdslöse skadevällaren skyddas. Wasa kan träda in i försäkringshavarens rätt, dvs bankkundernas. Bankkunderna kan emellertid endast rikta sitt skadeståndskrav mot banken, inte mot Securitas då inget avtal däremellan föreligger. Resultatet skulle därför bli att Wasa riktade regress mot banken som är försäkringstagare själv. Meningen med att ett regressförbud föreligger mot försäkringstagaren själv torde, enligt Andersson, vara att försäkringstagaren har avsett att skydda sig genom försäkringen. Avsikten med en försäkring kan knappast vara att försäkringstagaren skall betala för en försäkring för att sedan tvingas betala tillbaka den utgivna ersättningen. För att undvika att skydda den grovt vårdslöse skadevällaren menar Andersson att ett alternativ hade varit att rekonstruera hela regresskedjan till sitt avsedda slut.⁷¹

⁷⁰ Se ovan 3.3.4

⁷¹ Andersson, Regressiva regressproblem PoIT 2002

3.6 Regressrätt mellan solidariskt ansvariga

3.6.1 Inledning

Många gånger är det flera som har medverkat till att en skada inträffat. En viktig fråga är då hur regressrätten skall fördelas mellan flera skadeståndsskyldiga som är solidariskt ansvariga. En naturlig följdfråga som också skall belysas är om försäkringsgivarens regressrätt påverkas av hur regressrätten mellan de solidariskt ansvariga regleras.

3.6.2 Den slutliga fördelningen

Om flera är skadeståndsskyldiga till samma skada svarar de solidariskt enligt 6:4 SkL.⁷² Paragrafen gäller både ansvar för eget vållande (uppsåt eller oaktsamhet), ansvar för annans vållande (principalansvar) och ansvar oavsett vållande (strikt ansvar). I vissa lagar hänvisas uttryckligen till 6:4 SkL.⁷³ I andra lagar sker ingen hänvisning utan motsvarande regel återfinns där, vilket exempelvis är fallet i 32:8 MB. Finns det ingen särskild hänvisning i en lag anses det solidariska ansvaret följa av allmänna principer. Att skadeståndsansvaret är solidariskt innebär att den skadelidande kan kräva hela skadeståndsbeloppet från vem som helst av de skadeståndsskyldiga. I förhållande till den skadelidande tas därmed ingen hänsyn till vilken grad av vållande som de skadeståndsskyldiga gjort sig skyldiga till. Principen är sålunda att alla skadeståndsskyldiga ansvarar gentemot den skadelidande solidariskt med hela beloppet. I den mån annat följer av begränsning i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av de skadeståndsskyldiga, är det solidariska ansvaret dock undantaget.⁷⁴

Hur ansvaret slutligt skall fördelas inbördes mellan de skadeståndsskyldiga regleras inte i 6:4 SkL. Under lång tid rådde uppfattningen att vid skadeståndsskyldighet på grund av brott, rådde regressförbud mellan dem.⁷⁵ Det ansåg inte vara domstolarnas uppgift att hjälpa till att skapa rättvisa mellan brottslingar. Vad som gällde när de skadeståndsskyldiga endast hade handlat vårdslöst är dock oklart.⁷⁶ Genom rättsfallet NJA 1937 s. 264 ändrades emellertid rättsläget. HD konstaterade då att regress mellan solidariskt ansvariga skulle vara tillåten och att ansvaret skulle fördelas efter skälighet.⁷⁷ Vid skälighetsbedömningen skall hänsyn bl.a. tas till grunden för de berörda parternas ansvar. I allmänhet anses den som själv gjort sig skyldig till eget vållande vara skyldig att bära skadan framför den strikt ansvarige.⁷⁸ Denna allmänna regressregel mellan skadevållarna har dock präglats av osäkerhet och det har rått delade meningar om vilka riktlinjer som skall följas vid bedömningen av skäligheten.⁷⁹

3.6.3 Konsekvenser för försäkringsgivaren

Hur stämmer då principen om fördelningen mellan solidariskt ansvariga överens med regleringen om försäkringsgivarens regressrätt i 25 § FAL? Effekten blir att om flera

⁷² Tidigare 6 kap. 3 §. Numreringen ändrad genom SFS 2001:732

⁷³ Se t.ex. 2 kap. 5 § järnvägstrafiklagen

⁷⁴ Se bl.a. Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 243 - 245

⁷⁵ Dufwa, Flera skadeståndsskyldiga II, p. 4315, se även NJA 1918 s. 139 som styrde rättsläget

⁷⁶ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 247

⁷⁷ Dufwa, Flera skadeståndsskyldiga II p. 4322-4327

⁷⁸ SOU 2002:1 s. 216

⁷⁹ Dufwa, Flera skadeståndsskyldiga II p. 4340

skadeståndsskyldiga har handlat med olika grader av vårdslöshet, kan försäkringsgivaren endast kräva den som har handlat med uppsåt eller grov vårdslöshet (såvida inte annat är avtalat i försäkringsvillkoren). Enkel vårdslöshet ger inte försäkringsgivaren regressrätt enligt 25 § FAL. Den skadeståndsskyldige som bara gjort sig skyldig till enkel vårdslöshet är sålunda inte regressansvarig i förhållande till försäkringsgivaren.

I praktiken blir uppgörelsen mellan de skadeståndsskyldiga ofta en uppgörelse mellan deras försäkringsbolag i vilka de har ansvarsförsäkringar. En viktigare fråga är därför vilken regressrätt en ansvarsförsäkringsgivare har mot de övriga skadeståndsskyldiga?⁸⁰ Fall där flera skadeståndsskyldiga finns, men endast en har ansvarsförsäkring kan illustrera detta. Det troligaste är att den skadelidande får ersättning av den som har ansvarsförsäkring. Regressbestämmelsen i 25 § FAL gäller även för ansvarsförsäkring, vilket innebär att för att ansvarsförsäkringsgivaren skall ha regressrätt gentemot den andre skadevållaren, krävs att denne har orsakat skadan uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet. En skadevållare som endast har orsakat skadan genom enkel culpa undgår därmed ansvar (såvida inte försäkringsgivaren har avtalat bort 25 § FAL). Är det däremot skadevållaren utan ansvarsförsäkring som utger skadeståndet solidariskt, kan denne återkräva ansvarsförsäkringsgivaren enligt den allmänna regressregeln. Effekten blir alltså att den skadelidande kan bestämma hur ersättningsfördelningen slutligen skall ske mellan ansvarsförsäkringsgivaren och en skadeståndsskyldig.⁸¹

I det senaste förslaget om förändring av 25 § FAL, SOU 2002:1, har personskadekommittén föreslagit att införa ett tillägg till paragrafen som skall reglera ansvarsfördelningen. Detta för att en mera nyanserad bedömning av fördelningsfrågan skall kunna göras. Att den som svarar strikt för en skada alltid skall ha rätt till återkrav mot den som svarar på grund av vållande strider exempelvis mot grundsatsen att ett företag som driver en farlig verksamhet också bör bära risken för sin verksamhet. Personskadekommittén menar att möjligheten för en ansvarsförsäkringsgivare att återkräva utbetalt skadestånd inte skall begränsas för att en medvållande saknar försäkringsskydd. Detta ligger i linje med deras förslag att försäkringsgivaren skall ha full regressrätt vid skadeförsäkring. Personskadekommitténs förslag är att ett tillägg skall ske till paragrafen i form av en hänvisning till omständigheterna i övrigt. Den här formuleringen kommer således att ge möjlighet att beakta även försäkringsförhållanden i enstaka fall. Regeln skall tillämpas vid fördelningen både mellan personer som ansvarar på grund av brott och mellan privatpersoner eller företag som svarar på grund av vållande eller bär strikt ansvar. Regeln skall utformas så att den passar alla situationer och tillägget skall lyda som följer: *”Vad de solidariskt ansvariga har betalat i skadestånd skall slutligen fördelas mellan dem efter vad som är skäligt med hänsyn till grunden för skadeståndsansvaret, graden av vållande på ömse sidor samt omständigheterna i övrigt”*. Med denna nya regel kommer således även ansvarsförsäkringsgivaren ha full regressrätt mot de solidariskt ansvariga.⁸²

⁸⁰ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 89

⁸¹ Dufwa, Flera skadeståndsskyldiga II p. 4511-4512

⁸² SOU 2002:1 s. 217 ff

4 BEGRÄNSNINGAR AV REGRESSRÄTTEN

4.1 Inledning

Ovan har beskrivits försäkringsgivarens möjligheter till regress enligt 25 § FAL och vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att regressrätt skall inträda. Som utgångspunkt har försäkringsgivaren en i princip oinskränkt regressrätt om den dispositiva 25 § FAL avtalas bort. I den följande genomgången avser jag att visa hur regressrätten ytterst begränsas genom tvingande reglering i lag trots att försäkringsbolagen har avtalat om en oinskränkt regressrätt.

4.2 Begränsning vid *principal- och myndighets ansvar*

4.2.1 Undantaget i 25 § FAL

Enligt 25 § FAL 2 st. är regressrätt inte möjlig mot den som ”enligt 3 kap.1 § eller 2 § skadeståndslagen svarar för skadan uteslutande på grund av annans vållande”. Med detta avses principalansvar (3:1 SkL) samt statens och kommunens ansvar för fel vid myndighetsutövning (3:2 SkL). Principalansvar innebär att arbetsgivaren är ansvarig för arbetstagares vårdslöshet även då vållande inte kan styrkas hos honom själv.⁸³ Principalansvaret infördes i svensk rätt med SkL 1972 och samtidigt infördes begränsningen i regressbestämmelsen. Varför begränsades då regressrätten vid principalansvar i dessa paragrafer. Principalansvariga i speciallagstiftning har ju regressansvar.⁸⁴ I propositionen till SkL sade departementschefen att de allmänna riktlinjerna, angående försäkringsgivarens regressrätt, var att förluster som täcktes av skadeförsäkring i princip slutligen borde stanna på den skadelidandes sida. När principalansvaret lagfästes i SkL skulle det dock ligga nära till hands att anse att det vore ett ansvar oberoende av eget vållande som enligt 25 § FAL grundade regressrätt för försäkringsgivaren.⁸⁵ Enligt departementschefen skulle en sådan rättstillämpning inte stämma överens med den rättsutvecklingen de ville skapa och menade också att det inte skulle vara rimligt att tillåta regressansvar mot en arbetsgivare så snart vållande ligger någon av hans arbetstagare till last. Regressansvar med anledning av hans eget vållande kan ju åläggas honom endast vid uppsåtligt eller grovt vårdslöst handlande. Departementschefen menade därför att regress endast borde tillåtas när skadevållaren på grund av sin ställning på ett naturligt sätt kunde identifieras med den ansvarige och att denne hade vållat skadan uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet.⁸⁶

4.2.2 Jämkningsregeln i 3:6 SkL

Eftersom 25 § FAL är dispositiv är det möjligt att en ansvarig principal ändå blir regressansvarig. Jämkningsregeln i 3:6 SkL begränsar emellertid alltid regressansvaret då

⁸³ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 149 f

⁸⁴ Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer s. 106

⁸⁵ Prop. 1972:5 s. 491

⁸⁶ Prop. 1972:5 s. 492

denna regel är tvingande. Enligt 3:6 SkL kan ersättning enligt 3 kap.1 § eller 2 § för sakskada jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter. I paragrafen anges uttryckligen att hänsyn skall tas både till existerande försäkringar och försäkringsmöjligheter. Bakom jämningsregeln i 3:6 SkL ligger, som nämnts, tanken att större sakskador i största utsträckning bör ersättas av den frivilliga försäkringen på den skadelidandes sida och också stanna där.⁸⁷ Jämningsregeln blir främst tillämplig i de fall när den skadelidande har en sakförsäkring som täcker skadan. Har den ansvarige principalen emellertid en ansvarsförsäkring som helt täcker ersättningen, sker ingen jämkning och försäkringsgivaren kan fortfarande ha full regressrätt. Om den föreliggande ansvarsförsäkringen inte täcker skadeståndet, jämkas i regel ersättningen så att den ansvarige inte själv behöver betala något. Om principalen är självförsäkrare har försäkringsgivaren regressrätt upp till det belopp som hade kunnat täckas av en normal ansvarsförsäkring. Ersättningen därutöver stannar i regel på försäkringsgivaren. Detsamma gäller om den skadevällande principalen ursäktligt underlåtit att teckna ansvarsförsäkring.⁸⁸ Med ursäktligt innebär t.ex. att arbetsgivaren normalt bort vara försäkrad, fast föreliggande försäkring inte blivit förnyad på grund av något missförstånd från en anställds eller från försäkringsbolagets sida. Det bör dock påpekas att det bara är i sällsynta fall som man kan anse frånvaron av normalt försäkringsskydd vara ursäktlig. Har principalen ändå tecknat en ansvarsförsäkring som faktiskt får anses normal för hans verksamhet, men skadan som inträffat är undantagen från försäkringen, kan ersättningskravet också jämkas enligt 3:6 SkL. Den som har tecknat en ordinär ansvarsförsäkring skall alltså inte behöva utge skadestånd utöver vad som täcks av denna.⁸⁹

I praktiken har jämningsregeln i 3:6 SkL inte fått speciellt stor betydelse. Första gången som HD tillämpade den var 1996.⁹⁰ Detta var i fallet NJA 1996 s. 118. Ett företags arbetare bedömdes som grovt vårdslösa vid ett byggnadsarbete.⁹¹ I målet ställdes frågan om jämkning av skadeståndet kunde ske enligt 3:6 SkL. HD anförde här att begränsningen av ansvarsbeloppet enligt den ansvarsförsäkring som den ansvarige arbetsgivaren hade, inte kunde anses innebära något klart avsteg från vad som vid den tiden kunde anses höra till god ordning i verksamhet av det aktuella slaget. Vidare uttalade HD att kostnaden för stora skador normalt skall ligga på skadelidandesidan, dvs vid sakskador på sakförsäkringen. HD kom därför fram till att arbetsgivarens skadeståndsskyldighet skulle jämkas enligt 3:6 SkL ned till vad som täcktes av ansvarsförsäkringen. Trots att försäkringsgivaren hade avtalat om en längre gående regressrätt menade HD att detta inte spelade någon roll vid tillämpning av 3:6 SkL. Inte heller graden av vållande hade någon betydelse. Utgången i fallet följer därmed skadeståndslagets motiv om att kostnaden skall ligga på den skadelidandes sida då egendomsförsäkring finns.

Ullman kritiserar domen och menar att genom rättsfallet har jämningsregeln i 3:6 SkL fått effekten att den kan åberopas av part som saknar fullt försäkringsskydd. Enligt Ullman torde det vara tveksamt om en sådan ingripande effekt på ett avtal mellan två näringsidkare var lagstiftarens intention.⁹² Han menar vidare att ansvarsförsäkringen konstrueras i enlighet med

⁸⁷ Nordensson m.fl., Skadestånd s. 145

⁸⁸ Nordensson m.fl., Skadestånd s. 147 ff

⁸⁹ Prop. 1972:5 s. 533-534

⁹⁰ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 152

⁹¹ Se ovan 3.3.4

⁹² Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning s. 445

en avvägning mellan försäkringsgivarens ”underwriterpolicy” och den försäkrades önskemål om skydd, och att det är mot den bakgrunden som jämningsfrågan borde avgöras.⁹³

Enligt Hellner stämmer HD:s dom överens med motiven i SkL. Han menar emellertid att fallet visar på intressemotsättningar mellan 3:6 SkL och försäkringsgivaren. Syftet med 3:6 SkL är att behålla förlusten på den skadelidandes sida. Försäkringsbolagen däremot har visat ett ökat intresse för regresskrav när det gäller sk. ”heta arbeten”, vilket det här fallet gäller. Skador orsakade genom heta arbeten bör enligt försäkringsbolagen flyttas över från skadelidandesidan, där det täcks av brandförsäkring, till skadevållarsidan. Hellner menar att även om preventionens argumentet används i tid och otid för att ålägga skadeståndsskyldighet, bör preventionens betydelse prövas i varje enskilt fall.⁹⁴

4.2.3 Diskussion

Att regressansvaret vid principalansvar har undantagits i 25 § FAL ligger i linje med de tankegångar som har präglat det svenska ersättningssystemet. När någon har ålagts att ansvara för annans vållande torde fördelningsskäl finnas. En försäkringstagare kan drabbas av många följder när hans ansvarsförsäkring utnyttjas, exempelvis höjda premier, höga självrisker och dessutom kan det finnas en risk att försäkringen sägs upp. I dessa fall kan det tyckas oskäligt att den skadeståndsskyldige därutöver också skall betala skadestånd. Av den här anledningen synes det vara naturligt att en jämkning sker ned till vad ansvarsförsäkringen täcker.⁹⁵

I SOU 2002:1 har en ändring av 25 § FAL föreslagits innebärande att ovan diskuterade begränsning av regressrätten vid principalansvar enligt 3:1 - 2 SkL tas bort i regressbestämmelsen. Det nya förslaget innebär att full regressrätt skall gälla även mot principalansvariga och vid myndighets ansvar. Den tvingande jämningsregeln i 3:6 SkL kvarstår dock, vilket inte är helt konsekvent. Tanken bakom jämningsregeln i 3:6 SkL är ju att större sakskador i största utsträckning bör ersättas av den frivilliga försäkringen på den skadelidandes sida.⁹⁶ Föreslås full regressrätt kommer inte längre sakskadorna i första hand att stanna på egendomsförsäkringen. Det torde då inte heller finnas någon anledning att bestämmelsen om jämkning i 3:6 SkL skall kvarstå. När oinskränkt regressrätt för försäkringsgivare föreslogs i Ds. 1993:39 nämndes ett avskaffande av jämningsregeln i 3:6 SkL. Tills vidare ansågs dock att det fanns skäl att behålla regeln. Vilka dessa skäl var preciserades inte.⁹⁷ Inte heller nu i SOU 2002:1 föreslås ett borttagande av 3:6 SkL som en följd av förslaget om oinskränkt regressrätt. Bertil Bengtsson skriver dock i sitt expertyttrande att det borde övervägas att avskaffa jämningsregeln i 3:6 SkL. Han anger dessutom att regeln har liten praktisk betydelse och är inkonsekvent i det avseendet att den bara gäller ansvar enligt 3:1-2 SkL och inte ansvar för eget vållande.

4.3 Begränsning vid krav som är oskäligt betungande enligt den allmänna jämningsregeln i 6:2 SkL

Den allmänna jämningsregeln i 6:2 SkL är en skadeståndsrättslig bestämmelse som ytterst begränsar försäkringsgivarens regressrätt gentemot den skadeståndsskyldige. Bakom regeln

⁹³ Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning s. 392

⁹⁴ Hellner JT 1995/96 s. 1129-1131, se även mer nedan 6.3.2.1

⁹⁵ Fält, NFT 2001 s. 349

⁹⁶ Nordensson m.fl., Skadestånd s. 145

⁹⁷ Ds. 1993:39 s. 204

finns avsikten att förebygga orimliga ekonomiska resultat för den skadeståndsskyldige. Detta torde få praktisk betydelse i de fall när ansvarsförsäkring saknas eller när ansvarsförsäkringen inte täcker hela eller delar av den inträffade skadan.⁹⁸ Bestämmelsen innebär att ett antal faktorer vägs mot varandra vid bedömningen om jämkning skall ske eller inte. Klart är att det fordras mycket för att den allmänna jämkningsregeln skall komma att tillämpas eftersom bestämmelsen skall tillämpas restriktivt och i princip endast i situationer där det inte råder något tvivel om att full skadeståndsskyldighet utgör en oskälig lösning.⁹⁹

Den primära och avgörande faktorn för om jämkning skall ske eller inte, är den *skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden*. Skadeståndet skall vara oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige och med detta avses att denne skall ha svårt att klara av betalningen. Täcks skadeståndet i sin helhet av en ansvarsförsäkring blir därför jämkning enligt 6:2 SkL aldrig möjlig.¹⁰⁰ Har den skadeståndsskyldige underlåtit att teckna ansvarsförsäkring, fast han objektivt sett borde ha gjort det, är jämkning inte heller möjlig. Det skall dock noteras att skyldigheten att teckna ansvarsförsäkring åligger företag, inte privatpersoner.¹⁰¹ Jämkning är vidare inte genomförbar om skadevällaren är självförsäkrare.¹⁰² För att jämkning skall kunna ske trots att den skadeståndsskyldige låtit bli att teckna ansvarsförsäkring gäller att frånvaron av försäkringsskyddet anses ursäktligt.¹⁰³ Anses det att skadeståndet är oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige, prövas i andra hand om jämkning ändå skall åsidosättas med hänsyn till *den skadelidandes behov av skadeståndet*. Den sista faktorn som i bedömningen skall tas hänsyn till är *omständigheterna i övrigt*. Häri ingår den ansvariges skuld. Är det fråga om ett uppsåtligt handlande får det stor betydelse och föreligger vårdslöshet är det av avgörande betydelse om den är lindrig eller grov.¹⁰⁴

I SOU 2002:1 föreslås en oinskränkt regressrätt för försäkringsgivaren. Personskadekommitténs argument för detta är bl.a. att en oförsäkrad skadevällare ändå är tillräckligt skyddad genom den allmänna jämkningsregeln i 6:2 SkL. Vidare påpekas att vid regress har ett försäkringsbolag övertagit den skadelidandes rätt till skadestånd. Eftersom den skadelidande har fått sin förlust ersatt genom ersättning från försäkringsbolaget har hans behov av skadeståndet minskat. Därför borde också möjligheterna att jämka skadeståndet i dessa fall vara större.¹⁰⁵ Bertil Bengtsson håller i sitt expertyttrande med om att den allmänna jämkningsregeln är ett tillräckligt skydd för oförsäkrade skadevällare. Detta emellertid under förutsättning att en särskild hänvisning till försäkringsförhållandena görs i paragrafen som en omständighet att beakta i jämkningsfrågan.¹⁰⁶

⁹⁸ Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning s. 389

⁹⁹ Bengtsson, Om jämkning av skadestånd s. 237

¹⁰⁰ Se bl. a Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning s. 389

¹⁰¹ Se bl.a. Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 435

¹⁰² Bengtsson, Om jämkning av skadestånd s. 237

¹⁰³ Se Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning s. 389

¹⁰⁴ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 436

¹⁰⁵ SOU 2002:1 s. 205

¹⁰⁶ SOU 2002:1 s. 257

5 REGRESSRÄTTEN I PRAKTIKEN

5.1 Inledning

Eftersom 25 § FAL är dispositiv innebär det att den av försäkringsgivarna ofta avtalas bort i försäkringsvillkoren. I realiteten blir det också ofta så att regresskravet riktar sig mot en annan försäkringsgivare eftersom den ansvariges skadeståndsskyldighet många gånger täcks av hans ansvarsförsäkring. Av den här anledningen har majoriteten av försäkringsbolagen slutit en överenskommelse med varandra, RÖ. Jag skall i det följande kapitlet redogöra för denna överenskommelse, orsakerna bakom och konsekvenserna av den.

5.2 Regressöverenskommelsen

5.2.1 Bakgrund

RÖ är ett branschavtal mellan försäkringsgivare om begränsning av återkrav rörande mindre sakskador och rena förmögenhetsskador.¹⁰⁷ Sedan 1949, då den första regressöverenskommelsen träffades, har försäkringsbolagen i Sverige haft en sådan här överenskommelse mellan sig för att begränsa regressrätten. 1949: års regressöverenskommelse var tillämplig på brand-, glas-, maskin-, -resgods- och vattenledningskadeförsäkring. Den grundläggande förutsättningen för att överenskommelsen skulle bli tillämplig var att regressrätt var möjlig enligt 25 § FAL samt att skadan uppgick till minst 1000 kronor.¹⁰⁸ Det primära syftet med den ursprungliga regressöverenskommelsen var att undvika regresser som ”kostade mer än de smakade”.¹⁰⁹ Senare har RÖ reviderats och 1992 skrevs en helt ny överenskommelse. Häri stadgades att regress inte fick utövas om skadebeloppet understeg ett halvt basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.¹¹⁰

5.2.2 RÖ 97

Den senaste reviderade överenskommelsen trädde i kraft 1997 och gäller för skador som inträffar från den dagen. Till skillnad från föregående års överenskommelser åtföljs den inte av någon kommentar. Istället menade författarna till RÖ 97 att den skulle göras så tydlig att det inte behövdes några förklaringar.¹¹¹

RÖ reglerar således regressrätten mellan egendomsförsäkring och ansvarsförsäkring. RÖ gäller enbart mellan anslutna bolag, vilket innebär att både egendomsförsäkringsbolaget och ansvarsförsäkringsbolaget måste vara anslutna till RÖ för att den skall kunna sättas i kraft. För anslutning till eller utträde ur överenskommelsen gäller att detta träder i kraft den dag då det

¹⁰⁷ Se bl.a. Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 149

¹⁰⁸ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 170-171

¹⁰⁹ Se bl.a. Ullman, Regressöverenskommelsen s. 2

¹¹⁰ Se punkt 2, RÖ 92

¹¹¹ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 2

Svenska Försäkringsförbundet mottar anmälan.¹¹² De upprättar också kontinuerligt en förteckning över vilka bolag som är anslutna.¹¹³ De vanligaste största försäkringsbolagen är anslutna till RÖ. Annars tycks det för tillfället vara en trend att inte ansluta sig.¹¹⁴ Moderna Försäkringar är exempelvis ett bolag som inte är med i RÖ.

Enligt punkt 2 RÖ 97 föreligger rätt till regress endast om den utbetalda skadeersättningen, för en och samma skada, överstiger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gällde när skadan inträffade. Med skadeersättning avses ersättningen i inskränkt mening och därmed inte kostnader för administration eller utredning.¹¹⁵ Beloppsgränsen har alltså höjts jämfört med RÖ 92. Syftet med det förhöjda beloppet torde vara att ytterligare minska regresskraven för mindre skador och därmed undgå det kostsamma skaderegleringsarbetet.¹¹⁶ Ännu en nyhet med den senaste RÖ är vad som stadgas enligt punkt 1, nämligen att regresskravet framställs direkt mot den ansvarige och alltså inte till ansvarsförsäkringsbolaget som tidigare var regel.¹¹⁷ Följden blir att ett regresskrav kan framföras utan hänsyn till RÖ:s begränsningsregler. Det är först efter kravet som det framkommer vilket försäkringsbolag som är ansvarsförsäkringsbolag och om det är anslutet till RÖ.¹¹⁸ Tanken bakom detta sägs vara att effektivisera regressverksamheten.¹¹⁹ Konsekvensen blir också att ansvarsförsäkringstagaren blir skyldig att betala sin självrisk, vilket kan vara ett syfte med ändringen.¹²⁰

Är den ansvarige en fysisk person begränsar RÖ egendomsförsäkringsbolagets regressrätt ytterligare. Enligt punkt 3 utövas regress mot fysisk person för skada som omfattas av ansvarsförsäkring inom konsumentförsäkring om den fysiska personen orsakat skadan genom uppsåt eller grov vårdslöshet. Regress tillåts även mot fysisk person som orsakat skada i samband med förvärvsverksamhet. I detta hänseende stämmer alltså RÖ överens med 25 § FAL. Det bör dock påminnas om att RÖ varken är till för att skydda försäkringstagarna eller skadevållarna. RÖ syftar till att effektivisera försäkringsbolagens regressförfarande. Den enskilda personens skydd mot regress enligt punkt 3 är därmed beroende av att han kan ta i anspråk sin ansvarsförsäkring i det enskilda fallet. Fallor skada utanför ansvarsförsäkringen eller understiger skadan självrisken, blir RÖ inte tillämplig och egendomsförsäkringsgivaren har full regressrätt. Den enskilda personen blir i sådana fall beroende av vilken regresspolicy som det regressande bolaget för gentemot fysiska personer. Dessutom kan ju bolag som har förbehållit sig en oinskränkt regressrätt även utan hinder framställa regresskrav mot de fysiska personer som helt eller delvis saknar försäkringsskydd varför alltså RÖ ej gäller.¹²¹

I punkt 4 stadgas en regel om återkrav (benämnd ”omvänd regress” i RÖ 92). Den syftar till att undvika kringgående av överenskommelsen. Tidigare förekom det nämligen att skadefall inte anmäldes till egendomsförsäkringsbolaget. Försäkringstagare med försäkring baserad på en årspremie anpassad efter försäkringsårets skaderesultat, sk. experience rating ville inte att skadan skulle registreras i statistiken. Istället begärde försäkringstagaren skadestånd av skadevållaren direkt, som då vände sig till sitt försäkringsbolag utan att detta kunde återropa

¹¹² Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning s. 395

¹¹³ Se bilaga 2 i Ullman, Regressöverenskommelsen

¹¹⁴ Hellner, JT 1995/96 s. 1130

¹¹⁵ Se ingress till RÖ 97

¹¹⁶ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 11

¹¹⁷ Jfr punkt 6 RÖ 92

¹¹⁸ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 5

¹¹⁹ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 11

¹²⁰ Fält, NFT 2001 s. 350

¹²¹ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 13

begränsningsreglerna i RÖ. Skadefall kom alltså att betalas av ett ansvarsförsäkringsbolag medan egendomsförsäkringsbolaget undvek att belastas av en skada som det enligt RÖ annars hade varit skyldig att betala. Av den anledningen infördes återkravsregeln.¹²² Regeln innebär att regressöverenskommelsen tillämpas även då den egendomsförsäkrade inte vill utnyttja sin försäkring. Ansvarsförsäkringsbolaget har i dessa fall ändå rätt att genom återkrav mot egendomsförsäkringsbolaget återfå skadeersättningen. Frågan är då om beloppsgränsen även gäller för den här återkravsregeln. Detta tycks vara något oklart. I kommentaren till RÖ 92 stadgas att återkravsregeln innebär att ansvarsförsäkringsgivaren inte har regressrätt under basbelopp.¹²³ Samma begränsning anges gälla i RÖ 97.¹²⁴ Ullman tar sedan tillbaka detta¹²⁵ och skriver att negationen var felaktig och anger att det korrekta är att ansvarsförsäkringsgivaren *har* omvänd regressrätt i fråga om betalning under ett halvt basbelopp. Om det senare påståendet verkligen stämmer är det i högsta grad en inkonsekvent bestämmelse. Hela avsikten med RÖ går ju då förlorad eftersom syftet är att undvika regresser till småbelopp, därav en beloppsgräns.

5.3 Den senaste regressundersökningen

Försäkringsbolagen har under lång tid haft tillgång till i realiteten en fri regressrätt. Genom åren har undersökningar konstaterat att försäkringsbolagen använder den rätten med försiktighet.¹²⁶ Den senaste undersökningen av försäkringsbolagens regresspraxis gjordes på uppdrag av personskadekommittén i SOU 2002:1. Den visar att försäkringsbolagen fortfarande utnyttjar regressmöjligheten med viss restriktion. Huvudtendenserna är likartade hos de olika bolagen. Det finns inte heller uppgifter från andra sammanhang med kritik mot bolagens sätt att sköta regressverksamheten.¹²⁷

Sammanfattningsvis kan om undersökningen sägas följande:

När det gäller regress från egendomsförsäkring när *privatperson* är ansvarig visar svaren att regress i regel utövas mot privatperson med ansvarsförsäkring då RÖ är tillämplig. Detsamma gäller mot privatperson med ansvarsförsäkring när RÖ inte blir tillämplig. När privatperson utan ansvarsförsäkring vållat skadan av oaktsamhet som inte är grov gäller att bolagen sällan eller aldrig regressar. Vid regress mot privatperson utan ansvarsförsäkring när skada vållats av grov oaktsamhet eller med uppsåt, utövas regress för hela skadan eller med skäligt belopp. Regresskrav mot privatperson utan gällande ansvarsförsäkring förekommer främst vid brottsliga gärningar såsom stöld, mordbrand och skadegörelse.

Gällande regress från egendomsförsäkring när *företag* är ansvarigt så utövas regress i regel mot företag med ansvarsförsäkring då RÖ är tillämplig. Detsamma gäller mot företag med ansvarsförsäkring när RÖ inte är tillämplig. Vid regresskrav mot företag utan ansvarsförsäkring när skada vållats av oaktsamhet som ej är grov, utövas regress i regel för hela skadan eller med ett skäligt belopp. Regresskrav mot företag utan ansvarsförsäkring när skada vållats av grov oaktsamhet eller med uppsåt, utövas i regel regress för hela skadan. Det är dock svårt att säga om bolagen utövar regress av preventionsskäl. Detta är i sådana fall vid uppsåtliga brott. Vid personförsäkring är det mycket sällsynt att bolagen förbehåller sig en längre gående regressrätt än vad som följer av 25 § FAL. Bolagen utövar generellt regress vid

¹²² Ullman, Regressöverenskommelsen s. 14

¹²³ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 30

¹²⁴ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 15

¹²⁵ Ullman, Regressöverenskommelsen s. 15 not 27

¹²⁶ SOU 1975:103 s. 59 ff

¹²⁷ SOU 2002:1 s. 203

större belopp samt när krav riktas mot annan försäkring. Betalningsförmågan hos den som kravet riktas mot har också betydelse. Undersökningen tyder också på att regressverksamheten har ingen eller liten betydelse för premierna. Möjligen påverkas trafikförsäkringspremierna i positiv riktning.¹²⁸

5.4 Diskussion

Genom RÖ inskränker försäkringsbolagen själva sin från början egentligen fulla regressrätt. Som utgångspunkt har de en dispositiv lagregel som de enkelt kan åsidosätta genom att i försäkringsvillkoren förbehålla sig en oinskränkt regressrätt, som varken behöver vara begränsad till vållandegrad eller skadebelopp. Genom RÖ görs dock betydande inskränkningar. Uppenbarligen innebär RÖ en betydande besparing beträffande transaktionskostnader, skaderegleringskostnader och administrationskostnader som kan bli oproportionerligt stora vid tvister om mindre regressbelopp.¹²⁹ Samtidigt medför den att risken för skador under ett basbelopp flyttas från den skadevållandes sida till skadelidandesidan. En möjlig konsekvens av detta skulle kunna vara att den skadelidandes premier blir högre än han annars skulle fått betala om ingen inskränkning hade gjorts, samt att skadevållarens ansvarspremier minskas. En långtgående regressrätt däremot skulle innebära att ansvarssidan får svara för risken. RÖ skulle därmed alltså kunna fördyra egendomsförsäkringen och på samma gång innebära en vinst för ansvarsförsäkringssidan. Frågan är då om lönsamheten för regressverksamheten är så stor att den verkligen påverkar egendomsförsäkringens premier? Bolagens allmänna uppfattning tycks vara att regressrätten på lång sikt kan påverka premien i större eller mindre utsträckning.¹³⁰ Den senaste regressundersökningen tyder dock på att regressrätten inte har någon märkbar betydelse för premierna.¹³¹ Detta skulle alltså innebära att inskränkningar av regressrätten inte spelar någon roll för egendomsförsäkringssidan. Man måste dessutom observera att både företag och konsumenter vanligtvis har paketförsäkringar där både egendomsförsäkring och ansvarsförsäkring ingår. Därför är det oklart hur kollektivet egentligen drabbas.¹³² Utifrån den sk. kompensationsynpunkten antas det dock vara till allas fördel att försäkringen lindrar skadeståndsansvaret eftersom den som ena gången står som försäkringshavare en annan gång är skadevållare.¹³³ För övrigt är det svårt att veta hur försäkringsbolagen fördelar det ekonomiska utfallet. Anser sig försäkringsbolagen kunna låta det ena försäkringskollektivet betala den andra gruppens skador, förlorar regressrätten sin betydelse helt. För försäkringsbolagens del är det viktigaste att slippa tvister om små skador som leder till oproportionerliga kostnader. Detta synes onekligen uppnås genom RÖ.¹³⁴ Vad RÖ har för effekt på riskfördelningen i stort är däremot svårt att säga.

RÖ kan ha påverkat det faktum att försäkringsbolagen är så försiktiga i sin regresshantering. Den torde ha haft effekten att försäkringsbolagen har förhindrat varandra att missbruka den dispositiva regressbestämmelsen. Får vi en trend där färre bolag vill ansluta sig till RÖ, finns det en risk att denna regresspraxis kan komma att ändras och bolagen börjar regressa i större omfattning.

¹²⁸ SOU 2002:1 s. 406

¹²⁹ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 149

¹³⁰ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 151 ff

¹³¹ Se ovan 5.3, För skador i trafik, sjö- och transportförsäkringarna har dock regressen märkbar betydelse för premierna. Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 152, Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 430

¹³² Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 152

¹³³ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 222

¹³⁴ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 152

6 DEN SLUTLIGA KOSTNADSFÖRDELNINGEN

6.1 Inledning

Såsom jag skrev i inledningen till uppsatsen finns det olika sätt att fördela ansvaret på.¹³⁵ Beträffande skadeförsäkringar kan dessa olika sätt egentligen minskas till två. Antingen tas försäkringarna i anspråk i första hand och en avräkning sker på skadeståndet eller så utövas regress gentemot skadevållaren. Hur regressbestämmelsen i 25 § FAL utformas blir därför av avgörande betydelse för hur kostnaderna fördelas. I det här avsnittet skall jag se till de olika ändamålsavvägningar som bör göras vid en avvägning av kostnadsfördelningen. Det är de olika parternas intressen, skadeståndets preventiva betydelse, ansvarsförsäkringarnas inverkan samt de rättsekonomiska synpunkter som också kan beaktas i den juridiska helhetsbedömningen.

6.2 De olika subjektens intressen

6.2.1 Försäkringsgivarens intresse

Försäkringsgivaren brukar sägas ha två motiv till att utöva regress. Dels av ekonomiska skäl och dels av preventiva skäl.¹³⁶ Detta påstående synes också stämma överens med den senaste regressundersökningen, i vilken det framgick att försäkringsbolagen utövar regress av ekonomiska skäl vid större belopp eller när det finns en ekonomiskt stark motpart (exempelvis när krav riktas mot annan försäkring eller staten). Av preventionsskäl utövades regress främst när det förekommit uppsåtliga handlingar.¹³⁷ Det torde ligga i försäkringsgivarens intresse att kunna utöva regress av preventionsskäl för att svikligt framkallande av skador inte skall uppmuntras.¹³⁸ Det är knappast troligt att försäkringsgivaren utövar regress enbart av detta skälet. För deras del krävs sannolikt också någon ekonomisk lönsamhet.¹³⁹

Det bästa för försäkringsgivaren torde vara att som huvudregel ha full regressrätt, för att sedan själv ha möjlighet att avgöra när regress är lämpligt att utföra. Därför ligger det också i försäkringsgivarens intresse att regressrätten inte inskränks genom lag. Det är också viktigt för försäkringsgivarna att de själva kan begränsa sin regressrätt så att regress endast utövas när detta är ekonomiskt effektivt. Detta har försäkringsgivarna sinsemellan reglerat genom regressöverenskommelsen som undantar småbelopp från regress. Det kan framstå som om RÖ är konsumentskyddande eftersom försäkringsgivarna därigenom inskränker sin regressrätt. Så är emellertid inte fallet. RÖ speglar enbart försäkringsgivarens intresse av regress och skyddar inte skadevållarna i allmänhet.¹⁴⁰

¹³⁵ Se ovan 1.1

¹³⁶ SOU 1975:103 s. 61

¹³⁷ Se ovan 5.3

¹³⁸ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 199

¹³⁹ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 152

¹⁴⁰ Se ovan 5.2.2

Eftersom 25 § FAL är dispositiv är det i princip oinskränkt regressrätt som utgör huvudregel idag.¹⁴¹ Försäkringsgivarna har emellertid inget intresse av att regelmässigt utöva regress. Både ur konkurrenssynpunkt och av goodwillskäl ligger det i försäkringsgivarnas intresse att inte ha en för hård regresspolicy.

6.2.2 Den skadelidandes intresse

Den skadelidande är först och främst intresserad av att bli kompenserad för sin skada. Detta sker vanligtvis genom egendomsförsäkringen. När väl den skadelidande har fått sin skada ersatt genom ersättningen från försäkringen, kan det tyckas för honom likgiltigt om försäkringsgivaren utövar regress mot skadevällaren eller inte. Vissa gånger kan detta dock var högst väsentligt för den skadelidande, exempelvis när skadevällaren är en närstående person till hushållet eller en anställd till arbetsgivare. Att utöva regress i dessa fall skulle alltså inte drabba bara skadevällaren, utan det skulle även strida mot försäkringstagarens intressen. I svensk rätt har man valt att skydda den skadelidande försäkringstagaren genom att i 25 § FAL endast utöva regress vid uppsåt och grov vårdslöshet.¹⁴² Genom att skydda försäkringstagarna på det här sättet, sker automatiskt även en utvidgning av skyddet för skadevällare i allmänhet.¹⁴³ I den skadelidandes intresse ligger också valmöjligheten att kunna kräva skadevällaren på skadestånd i fall han av någon anledning inte vill ta sin egendomsförsäkring i anspråk.

6.2.3 Den skadevällandes intresse

Skadevällaren vill inte drabbas av ruinerande regresskrav. För en oförsäkrad skadevällare är det därför nödvändigt att det i lag finns tvingande inskränkningar av regressrätten som begränsar regressansvaret så mycket som möjligt. Även en skadevällare med ansvarsförsäkring har intresse av detta eftersom ansvarsförsäkringen inte täcker all skadeståndsskyldighet och dessutom kan sägas upp.

6.2.4 Samhällsintressen

Även samhället i stort kan ha intresse av hur kostnadsfördelningen går till. För samhället är det viktiga att skadorna hålls nere och, när skada väl inträffat, fördelningen sker samhällsekonomiskt effektivt så att de ekonomiska resurserna utnyttjas på bästa sätt. Bara för att kostnaden exempelvis genom regress flyttas över från den skadelidande sidan till den skadevällande sidan, minskas inte samhällets kostnader. Samtidigt kan samhället visa ett intresse av att den ansvarige parten också till slut får bära kostnaden och att ersättningssystemet helt enkelt måste upplevas som rättvist.¹⁴⁴

¹⁴¹ Enligt den senaste regressundersökningen är samtliga försäkringsbolagen nöjda med nu gällande rätt. Se SOU 2002:1 s. 407

¹⁴² Se ovan 3.3.1

¹⁴³ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt s. 202

¹⁴⁴ Jfr Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen s. 62

6.3 Ändamålsavvägningarna

6.3.1 Ekonomisk prevention

Om regressrätten inskränks läggs kostnadsansvaret i första hand på egendomsförsäkringen, vilket innebär att skadeståndet kommer att få en mer undanskymd roll. Det kan nämligen antas att en skadelidande i första hand tar i anspråk sin försäkring och först om denna inte täcker en aktuell skada kräver skadestånd från skadevållaren. Det är därför av betydelse vid konstruktionen av ersättningsystemet att se vilka preventiva effekter som skadeståndet har.

Teorin om ekonomisk prevention innebär att skadeståndskostnaden, eller hotet om skadestånd, avhåller från skadevållande handlingar.¹⁴⁵ När man talar om preventionen i skadeståndsrätten torde det handla om prevention genom hot om ekonomiska sanktioner, således en variant av prevention genom avskräckning.¹⁴⁶ Att skadeståndet har en viss preventiv effekt är en allmän uppfattning. Meningarna om hur stor den är och när den får betydelse är dock delade.¹⁴⁷ Vid SkL:s tillkomst spelade preventiva hänsyn liten roll. Motiven till SkL utgick istället från tanken att skadorna i största möjliga utsträckning skall täckas genom frivilliga försäkringar på skadelidaresidan och slutligen också stanna där. Inte heller senare har tillmätts särskilt stor hänsyn till en eventuell preventiv effekt för skadeståndet. Förslagen till förändringar av 25 § FAL har varit att inskränka skadeståndet och låta försäkringarna styra i högre grad. Skadeståndets preventiva funktion har helt enkelt avfärdats. Uppfattningen har varit att skadeståndet är till för att ersätta den skadelidande. Finns det en försäkring som fyller den funktionen kan förlusten stanna där. Straffet fungerar till att upprätthålla den allmänna preventionen.

Det är även oklart vad HD har för inställning till skadeståndets betydelse för preventionen. I NJA 1996 s. 118 var frågan huruvida jämkning av principalansvar enligt 3:6 SkL skulle ske på grund av försäkringsförhållandena. Regresskravet från egendomsförsäkringen översteg försäkringsbeloppet som täcktes genom den skadeståndsskyldiges ansvarsförsäkring. Arbetstagarens handlande var att anse som grov vårdslöst. Från försäkringsbolagets sida betonades den preventiva betydelsen av skadeståndet. HD fann dock att graden av vållande inte spelade någon roll för jämningsfrågan. HD hänvisade till jämningsregelns motiv och resultatet blev därmed att ersättningen jämkades ned till ansvarsförsäkringens belopp.¹⁴⁸ I det senaste utredningsförslaget, SOU 2002:1 menar personskadekommittén (angående 25 § FAL och sakskador) att det förmodligen finns en viss preventiv effekt med regressrätten för sakskador men att även andra faktorer påverkar, som t.ex. ansvarsförsäkringens villkor. Skadeståndets preventiva betydelse är dock inte personskadekommitténs viktigaste argument för att medge full regressrätt.¹⁴⁹

6.3.2 Ansvarsförsäkring

En ansvarsförsäkring skall täcka den skadeståndsskyldighet som den försäkrade kan komma att ådra sig. Ansvarsförsäkringen skyddar således både presumtiva skadevållare samtidigt som

¹⁴⁵ Se bl.a. Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 43

¹⁴⁶ Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen s. 60

¹⁴⁷ Se bl. a Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 41

¹⁴⁸ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 156

¹⁴⁹ Se nedan 7.2

den förbättrar den skadelidandes utsikter att få ersättning.¹⁵⁰ Ansvarsförsäkringen pulvriserar förlusterna genom att den ekonomiska bördan av skadorna slås ut på alla dem som tecknat ansvarsförsäkring.¹⁵¹ I regressammanhang är ansvarsförsäkringen av särskilt intresse eftersom den ofta träder in som skydd för den regressansvarige. Regressen framställs många gånger därför i själva verket mot ansvarsförsäkringsbolaget.

Förekomsten av ansvarsförsäkringar är idag vanligt förekommande. När det gäller privatpersoner hade 1999 97 % av befolkningen hemförsäkring, i vilken ingår ansvarsförsäkring. I princip alla företag hade en kombinerad företagsförsäkring där även en ansvarsdel ingår.¹⁵² Detta innebär att företaget eller den fysiska personen som skyddar sin egendom, vanligtvis automatiskt också tecknar ansvarsförsäkring.

I vilken utsträckning bör då en ansvarsförsäkring hos de skadeståndsskyldiga förutsättas? Å ena sidan kan det hävdas att eftersom det vanligtvis är så att skadeståndsansvaret täcks av en ansvarsförsäkring, bör ansvaret utsträckas. Å andra sidan kan konsekvenserna bli svåra då ansvarsförsäkring saknas, vilket talar mot en utsträckning av ansvaret. Det finns människor som inte anser sig ha någon egendom värd att försäkra eller helt enkelt kanske tycker att det är för dyrt. Dessutom måste hänsyn tas till försäkringsvillkoren för ansvarsförsäkringarna. All skadeståndsskyldighet ersätts inte. I ansvarsförsäkringarna finns *beloppsbegränsningar*. Det vanliga i företagsansvarsförsäkringar är att skadestånd täcks upp till ett visst belopp, vilket medför att ansvarsförsäkringen inte är en garanti för att täcka skadeståndet. En annan begränsning i företagets ansvarsförsäkring är *moralklausulerna*. Det innebär att ersättning inte utgår när företagaren eller hans arbetsledning uppenbart har insett att en skada med stor sannolikhet skulle inträffa men ändå inte har ingripit för att minska risken.¹⁵³ Detta undantag i ansvarsförsäkringen avser att skilja uppsåtsliknande eller grovt nonchalanta förfaranden från försäkringstagarens sida. Denna moralklausul ligger därmed inte så långt ifrån begreppet grov vårdslöshet. Syftet med moralklausulen är att undvika missbruk av försäkringen och ta bort uppenbara fall då försäkringstagaren eller hans arbetsledning handlat mot bättre vetande. Detta kan bero på okunnighet, likgiltighet, eller för att uppnå kommersiella fördelar på försäkringskollektivets bekostnad. Undantagsklausulen torde främst drabba fel som begås i yrkesmässig verksamhet.¹⁵⁴

Tendensen synes ändå vara att utgångspunkten är att ansvarsförsäkring för det mesta finns. Saknas försäkring hänvisas till den allmänna jämningsregeln i 6:2 SkL som jämkar oskäligt betungande skadestånd, som ett tillräckligt skydd för den oförsäkrade skadevållaren.¹⁵⁵ Detta bekräftas också i den senaste utredningen, SOU 2002:1 där personskadekommittén menar att utgångspunkten i dagens samhälle måste vara att alla företagare är ansvarsförsäkrade och att de flesta privatpersoner har en hemförsäkring, i vilken ingår en ansvarsförsäkring. Därigenom kan full regress tillåtas. Skulle det vara så att ett regresskrav leder till oskäliga konsekvenser skyddas den ansvarige ytterst av jämningsregeln i 6:2 SkL.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 183 f

¹⁵¹ Se bl.a. Malmström, Civilrätt s. 316

¹⁵² SOU 2002:1 s. 21

¹⁵³ Roos, Ersättningsrätt s. 244

¹⁵⁴ Lagerström, Roos, Företagsförsäkring s. 217

¹⁵⁵ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 184 - 185

¹⁵⁶ SOU 2002:1 s. 205

6.3.2.1 Ekonomisk prevention och ansvarsförsäkring

En av invändningarna mot tanken om skadeståndets preventiva betydelse är att skadeståndet ofta inte betalas av den skadeståndsskyldige själv utan dennes försäkringsbolag genom hans ansvarsförsäkring.¹⁵⁷ Kan existensen av en ansvarsförsäkring medföra att de försäkrade blir mindre aktsamma? Det kan förefalla som om ansvarsförsäkringarna skulle minska skadeståndets preventiva funktion eftersom följden blir att en oaktsam skadevällare kan gå fri från ekonomisk förpliktelse när väl försäkringspremien är betald. I teorierna om ekonomisk prevention tas dock ansvarsförsäkringen med i beräkningen. Detta förutsätter både att försäkringsbolagen agerar på ett sätt som motiverar den ansvarige att försöka minska skaderisken samt att de presumtiva skadevällarna låter sitt handlande påverkas av de åtgärder som försäkringsbolagen företar.¹⁵⁸ Enligt Hellner är det tydligt att skadeståndsansvaret kan inverka på en skadevällares handlande även om ansvaret är täckt av ansvarsförsäkring. Hur stor betydelse som den ekonomiska preventionen har är dock beroende av olika faktorer som metoden för premiesättning på olika försäkringar, försäkringsvillkoren samt försäkringsbolagens interna praxis.¹⁵⁹

Ett sätt för försäkringsgivaren att påverka försäkringstagaren är således genom försäkringsvillkoren och genom premiernas storlek. Höga premier för exempelvis mer riskabla fordon som motorcyklar och skotrar kan medföra att presumtiva ägare avstår från dessa. I så fall har ansvarsförsäkringens premier medfört en ekonomisk preventiv effekt eftersom dessa aldrig kommer att kunna orsaka skada. Premien måste sålunda bestämmas med hänsyn till skaderisken. Verksamheter som orsakar vissa skador skall också ansvara för dessa.¹⁶⁰ Även den individuella skaderisken bör beaktas. Företag med hög skadefrekvens bör betala högre premier än de med låg skadefrekvens.¹⁶¹ Experience rating är ett exempel på ett sådant system då premien för försäkringen påverkas av antalet skadefall. Mot experience rating som preventivt instrument används att det slår igenom på premien först efter ett tag, dvs med viss eftersläpning och att det därför inte skulle ha någon direkt effekt.¹⁶²

Premien påverkas emellertid inte enbart av skaderisken utan även andra faktorer väger in. Försäkringsbolagen har ett behov av att standardisera premierna och ta hänsyn till administrationskostnader för skadereglering. Dessutom är paketförsäkringar, där både egendomsförsäkring och ansvarsförsäkring ingår vanligt förekommande. Detta gör att premierna inte exakt motsvarar skaderisken. Vidare krävs konkurrens mellan försäkringsbolagen för att premiesättningen skall få en ekonomisk preventiv effekt. Föreligger inte konkurrens har försäkringsbolagen inte något intresse av att söka information om risker och prevention för att sedan använda detta i premie- och villkorsbedömningen.¹⁶³

Trafikförsäkringarnas bonussystem antas också ha en ekonomisk preventiv funktion. En försäkringstagare som sköter sig och kör skadefritt får bonusfördelar i form av rabatt på försäkringen, medan en oaktsam försäkringstagare straffas genom bonusförlust.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 154 f

¹⁵⁸ Malmström, Civilrätt s. 316

¹⁵⁹ Hellner, TfR 1998 s. 365

¹⁶⁰ SOU 2002:1 s. 333, Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 43

¹⁶¹ Bengtsson, Ansvarsförsäkring och skadestånd s. 34

¹⁶² Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 159

¹⁶³ SOU 2002:1 s. 339 ff

¹⁶⁴ Trafikskadelagen – och andra ersättningssystem vid trafikolyckor s. 109

Även bestämmelserna om självrisk kan vara viktiga från preventionssynpunkt, särskilt om självrisken är hög. Ett exempel på detta är försäkringsbolagens kampanj med ”heta arbeten”. Med ”heta arbeten” avses svetsning, skärning och liknande brandfarligt arbete.¹⁶⁵ Försäkringsbolagen har här tillämpat strängare säkerhetsföreskrifter i form av generella krav på behörighet och erfarenhet hos den som skall utföra eller bevaka heta arbeten samt högre självrisker. Detta har medfört att skadorna på området har minskat.¹⁶⁶ I rättsfallet NJA 1996 s. 118 där 3:6 SkL tillämpades, jämkades den ansvarige principalens skadestånd ned till vad ansvarsförsäkringen täckte. Grov vårdslöshet hade konstaterats hos arbetstagarna. HD följde motiven till 3:6 SkL som stadgade att det i stort sett är fördelaktigt att skador täcks på skadelidandesidan genom egendomsförsäkringen och HD beaktade överhuvudtaget inte eventuella preventiva hänsyn i fallet. Hellner kritiserar här HD och menar att det bör prövas om preventionen kan berättigas i det enskilda fallet. Han menar att ”heta arbeten” kan vara ett sådant fall där preventiva hänsyn faktiskt är motiverat. Han menar att aktsamhet vid arbeten som kan leda till stora skador bör uppmuntras. Hellner föreslår att man skall reglera ansvarsförsäkringens villkor så att en betydande självrisk för stora skador finns samtidigt som det är ett högt maximum för de skador som täcks. Detta gör att skadevållaren fortfarande har motiv att vara aktsam och på samma gång möjlighet att täcka sin skadeståndsskyldighet utan att drabbas av ödeläggande regresskrav.¹⁶⁷ Resultatet av kampanjen ”heta arbeten” torde visa att villkoren och premierna i ansvarsförsäkringarna kan ha en ekonomiskt preventiv effekt och också styra kostnadsfördelningen.

Något som emellertid kan vara problematiskt beträffande ansvarsförsäkringen är att den ju faktiskt avser att skydda försäkringstagarna mot följderna av deras oaktsamhet samtidigt som en ekonomisk prevention skall uppnås. Att hålla en balans mellan preventionen och ge försäkringstagaren ett fullgott försäkringsskydd kan vara svårt.¹⁶⁸

6.3.3 Några rättsekonomiska argument

På senare år har den nya forskningsgrenen, rättsekonomi nåt debatten i svensk rätt om kostnadsfördelning. Det har ställts ökande krav på rättsordningen innebärande att den skall vara både effektiv och ekonomisk.¹⁶⁹ Rättsekonomi kan i den enhetliga juridiska lösningen bidra till att uppmärksamma vilka samhällskostnader olika rättsliga lösningar för med sig och därmed skärpa ”effektivitets- och rationalitetskraven på rättsordningen”.¹⁷⁰ Jag kommer här att redogöra för några rättsekonomiska argument som har anförts i den svenska debatten med särskild anknytning till regressrättens område.

När den slutliga kostnadsfördelningen skall bedömas är det av yttersta vikt att göra en avvägning mellan både de olika parternas intressen samt rättspolitiska hänsyn. Det är också naturligt att väga in de ekonomiska argumenten i den juridiska helhetsbedömningen även om dessa inte bör tillmätas självständig betydelse.¹⁷¹

Det sk. Coase – teoremet introducerades av Ronald Coase i artikeln ”The problem of social cost”. Coase – teoremet innebär att det saknar betydelse om skaderisken ligger på

¹⁶⁵ Ullman, Heta arbeten s. 7

¹⁶⁶ Ullman, Heta arbeten s. 3, Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 159

¹⁶⁷ Hellner JT 1995/96 s. 1131

¹⁶⁸ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 158

¹⁶⁹ Strömholm, Rätt, rättskällor och rättstillämpning s. 300

¹⁷⁰ Strömholm, Rätt, rättskällor och rättstillämpning s. 302

¹⁷¹ Hellner, TfR 1998 s. 383

skadevållaren eller den skadelidandes sida. Skadeståndsreglerna har därmed inte något inflytande på fördelningen av de ekonomiska resurserna. Det är istället genom förhandlingar mellan dessa båda parter som resultatet kommer att bli en ekonomiskt effektiv lösning. Teorin förutsätter dock att transaktionskostnaderna är noll och att parterna har full information och att fullständig konkurrens råder samt att de har frihet att förhandla med varandra.¹⁷² Förhandlingarna kan resultera i att antingen skadevållaren utger ersättning för de skador han orsakar eller den skadelidande betalar skadevållaren för att han skall hålla nere skadorna.¹⁷³ Ett exempel som ges för att illustrera detta är: En maskin bullrar och stör en läkare i huset bredvid med konsekvensen att han inte kan använda sin mottagning. Kostnaden att avlägsna bullret uppgår till 100 000 kronor medan kostnaden för att ändra mottagningsrummet är 150 000 kronor. Om ägaren till den bullriga maskinen enligt lag är skadeståndsskyldig att ersätta läkaren för hans förlust, är det mest ekonomiskt lönsamma för honom att eliminera bullret. Skulle han däremot inte vara skadeståndsskyldig, lönar det sig bättre för läkaren att betala ägaren till maskinen 100 000 för att han skall avlägsna bullret än att ändra på sitt egna mottagningsrum.¹⁷⁴ Mycket enkelt uttryckt kan man säga att rättsekonomernas uppfattning är att ersättningssystemet skall vara samhällsekonomiskt effektivt vid sidan av ett allmänt krav på rättvisa.¹⁷⁵ Den centrala frågan blir därför vem som är ”the cheapest cost avoider”, dvs den som till lägsta kostnad kan undvika att skador inträffar. I allmänhet är det så att den som är ”the cheapest cost avoider”, bör bära skadan. Det kan t.ex. vara den som bedriver viss verksamhet och som genom aktsamhet kan hindra skador. Riskplaceringen måste även bedömas med hänsyn till försäkringsförhållandena, här talas då om ”the cheapest insurer”, dvs den som till lägsta kostnad kan åstadkomma en pulvrisering av förlusten.¹⁷⁶ Ur rättsekonomisk synpunkt synes det således oviktigt vem av parterna som slutligen bär kostnaden. Den samhällsekonomiska kostnaden blir ju densamma i båda fallen. Det blir enbart en överflyttning av kostnaden från en sida till en annan.

En fråga är i vilken utsträckning som ekonomiska argument förekommer i motiveringar till lagar eller domar och hur hållbara de är samt vilken betydelse ekonomiska övervägande bör ha vid beslut de lege ferenda? I paragrafen 3:6 SkL angående jämkning av principalansvar hänvisas uttryckligen till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter. Detta menar Hellner ger stöd för att beakta såväl prevention som riskfördelning.¹⁷⁷ Det torde istället vara vid beslut de lege ferenda som rättsekonomiska synpunkter kommer ha störst betydelse. Enligt Hellner har rättsekonomi medverkat till att betona att den ekonomiska preventionen också har en plats vid sidan av avskräckning och moralbildning. Rättsekonomi bör tillerkännas en plats i den juridiska helhetsbedömningen. Hellner betonar dock faran att låta rättsekonomi bli en ny sorts naturrätt där vissa rättsprinciper tillerkänns en allmän giltighet.¹⁷⁸

När regress aktualiseras blir det ofta i praktiken ett regressförfarande mellan två försäkringsbolag. Frågan är därför vilken sida som ur ett rättsekonomiskt perspektiv bör bära kostnaden. Egendomsförsäkringsbolaget på den skadelidandes sida eller ansvarsförsäkringsbolaget på skadevållarens sida. En ansvarsförsäkring täcker allt som inte undantas medan en egendomsförsäkring endast täcker det som anges särskilt.¹⁷⁹ De

¹⁷² Roos, Rätt och samhälle s. 11, Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 54

¹⁷³ Roos, Rätt och samhälle s. 17

¹⁷⁴ Hellner, Skadeståndsrätt s. 54 - 55

¹⁷⁵ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 52

¹⁷⁶ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 56

¹⁷⁷ Jfr Hellner, JT 1995/96 s. 1131 f

¹⁷⁸ Hellner, TfR 1998 s. 386 -388

¹⁷⁹ Roos, Ersättningsrätt s. 260

egendomsförsäkringar som finns med vidsträckt tillämpning blir i allmänhet för dyra för att anses vara ekonomiskt effektiva att placera kostnaden på.¹⁸⁰ Det torde därför ligga i linje med ett rättsekonomiskt perspektiv att låta skadevällaren med sin ansvarsförsäkring slutligt stå för risken. Ett exempel på detta är brandförsäkringen som tidigare täckte skador genom explosion, vilket även inkluderade sprickor på byggnader i närheten. Försäkringsbolagen beslutade sedan att överföra dessa skador till sprängarnas ansvarsförsäkringar. Husägarna hänvisades dit istället och det sägs att kraven på ersättning för sådana skador ha försvunnit nästan helt. Det uppges också att de som utför sprängningar innan de börjar sitt arbete undersöker vilka skador som finns på hus i närheten, för att inte riskera ersättningsskyldighet för skador de inte orsakat.¹⁸¹ Att försäkringsgivaren alltid skall ha full regressrätt är därmed inte självklart. Ur ett rättsekonomiskt perspektiv är även transaktionskostnaderna centrala. När det gäller institutet regressrätt blir ofta transaktionskostnaderna betydande i förhållande till de belopp som återkrävs. I sådana fall kan det knappast vara samhälleekonomiskt effektivt att regressa.

¹⁸⁰ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 184 - 185

¹⁸¹ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 185, Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 112

7 SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

7.1 Slutsatser – gällande rätt

Gällande rätt av idag utgörs av en dispositiv regressbestämmelse i 25 § FAL. Det vanliga är att försäkringsgivaren avtalar bort denna paragraf och i försäkringsvillkoren förbehåller sig full regressrätt. Regressbestämmelsen i 25 § FAL ger försäkringsgivaren regressrätt endast då uppsåt eller grov vårdslöshet ligger skadevållaren till last. I princip är det endast vid skadeförsäkringar som regressrätt utövas och aldrig vid summaförsäkring. Lagstiftarna beslöt att dra gränsen för regressrätten i 25 § FAL vid grov vårdslöshet för att skydda försäkringstagarnas intressen. Många gånger har skadan vållats av någon närstående till försäkringstagaren och därför ansågs en ganska hög gräns krävas för att regressansvar skulle inträda.¹⁸² Denna gränsdragning har medfört att just begreppet grov vårdslöshet, i regresssammanhang, många gånger blivit avgörande för den slutliga kostnadsfördelningen. Det står klart att det tidigare skedde en relativt mild bedömning gentemot skadevållaren i frågan huruvida deras handlande var att bedöma som grovt vårdslöst eller inte. Dessa rättsfall kan idag inte tillmätas något egentligt värde. HD har emellertid i NJA 1992 s. 130 konstaterat att det på skadestands- och försäkringsrättens område krävs att vårdslösheten skall vara av mycket allvarligt slag för att den skall kunna betecknas som grov. En mindre återhållsam bedömning av begreppet i 25 § FAL tycks ändå göras idag. Min uppfattning är att detta kan vara ett tecken på att HD följer tendensen att inte oförsäkrade skadevållare skall skyddas i för hög utsträckning. Bedömningen av begreppet grov vårdslöshet tycks dock inte användas medvetet som ett styrinstrument för hela den slutliga kostnadsfördelningen mellan parterna, men praxisen på området får oundvikligen betydelse för hur kostnaderna faktiskt fördelas.¹⁸³ Det synes ligga en viss fara i en sådan utveckling, såtillvida att kostnadsfördelningen påverkas på rent juridiskt – tekniska grunder, vilket möjligen aldrig varit avsett ur ett mer principiellt perspektiv. Kostnadsfördelningen bör även styras utifrån rättspolitiska och rättsekonomiska argument.

Parallellt med 25 § FAL har utvecklingen av RÖ skett, vilket innebär att försäkringsbolagen själva har inskränkt sin regressrätt. Syftet med RÖ är att effektivisera regressverksamheten och endast utöva regress när det är ekonomiskt lönsamt för försäkringsbolagen.¹⁸⁴ Klart är sålunda att försäkringsbolagen utövar regress när det för deras egen del är ekonomiskt effektivt. Detta måste emellertid skiljas från att egendomsförsäkringssidans premier minskas och att ”rätt sida” till slut får stå för kostnaderna. Det är ytterst oklart vilken effekt regressrätten har för premierna eftersom det är många olika faktorer som spelar in.¹⁸⁵ RÖ torde även ha den effekten att försäkringsbolagen förhindrar varandra att missbruka den dispositiva regressbestämmelsen i 25 § FAL. Regressundersökningar har visat att försäkringsbolagen har varit försiktiga i sin regresshantering.

Oavsett om försäkringsbolagen i försäkringsvillkoren förbehållit sig en full regressrätt, finns det tvingande skadeståndsrättsliga regler som ytterst begränsar försäkringsgivarens

¹⁸² Se ovan 3.3.1

¹⁸³ Se ovan 3.3.5

¹⁸⁴ Se ovan 5.4

¹⁸⁵ Se ovan 5.4

regressrätt. Jämkningsregeln i 3:6 SkL möjliggör jämkning av ersättning som principalansvarig (3:1 SkL) eller som det allmänna vid myndighets ansvar (3:2 SkL) varit skyldiga att utge. Genom rättsfallet NJA 1996 s. 118 har nu konstaterats att jämkningen sker ned till det belopp som ansvarsförsäkringen täcker. Detta följer skadeståndslagens motiv om att kostnaden skall ligga på den skadelidandes sida då egendomsförsäkring finns.¹⁸⁶ Den skadeståndsrättsliga regel som ytterst begränsar försäkringsgivarens regressrätt är den allmänna jämkningsregeln i 6:2 SkL jämkning av skadestånd som är oskäligt betungande för den skadelidande. Den skall tillämpas restriktivt och i situationer där inga tvivel finns om att full skadeståndsskyldighet är oskäligt.¹⁸⁷

7.2 *Slutsatser – de lege ferenda*

Personskadekommitténs uppdrag i SOU 2002:1 var alltså att se över reglerna om samordningen vid personskada mellan skadestånd, ersättning från offentlig försäkring och ersättning från försäkring av annat slag. Personskadekommitténs huvudfråga i utredningen var att avgöra vem som i olika situationer slutligt skall svara för ersättningen till den som drabbas av en personskada. I utredningen har även frågan om försäkringsbolagens regressrätt mot den skadevällande behandlats. I denna del har personskadekommittén gått utanför personskadeområdet och även berört frågan om regressrätt vid skadeförsäkring. Förslaget i SOU 2002:1 om förändring av 25 § FAL går ut på att försäkringsgivaren skall medges full regressrätt. Ett undantag görs dock för personförsäkringar, där en tvingande bestämmelse föreslås om regressförbud. Förslaget är i princip en kodifiering av det förfarande som idag gäller eftersom 25 § FAL är dispositiv och i praktiken inneburit en fri regressrätt för försäkringsbolagen.¹⁸⁸ Det är svårt att utläsa varför personskadekommittén har medgett full regressrätt vid sakskada då detta inte är så utförligt analyserat. Av olika expertyttranden som har inhämtats är det enbart Bertil Bengtsson som ytterligare har kommenterat försäkringsgivarens regressrätt vid saksador.

Personskadekommittén anför att rättsekonomiska aspekter skall tillmätas stor betydelse samt att det bör eftersträvas att systemen är samhällsekonomiskt effektiva. Samtidigt skall fördelarna med dagens system där skadeståndet spelar en underordnad roll skall vägas in i bedömningen.¹⁸⁹ Personskadekommittén har låtit professor Göran Skogh tillsammans med doktorand Jesper Katz belysa de rättsekonomiska frågeställningarna. Slutsatsen av rapporten är att skadeståndsansvaret minskar olyckornas antal och att en ekonomiskt preventiv effekt inte kan avfärdas. Eftersom rapporten har tagit sin utgångspunkt i frågan kring den statliga regressen och personförsäkringarna är det dock inte möjligt att göra direkta jämförelser med försäkringsgivarens regressrätt vid saksador.

Personskadekommittén anför i sitt övervägande angående försäkringsbolagens regressrätt att ”Det kan förmodligen finnas en viss preventiv effekt förenad med regressrätten men preventionen påverkas troligen också av en mängd andra faktorer, t.ex. ansvarsförsäkringens villkor”.¹⁹⁰ Som argument mot regressrätt nämner personskadekommittén i sin avvägning uppkomsten av transaktionskostnader som minskar den ekonomiska effektiviteten.

¹⁸⁶ Se ovan 4.2.2

¹⁸⁷ Se ovan 4.3

¹⁸⁸ Se ovan 2.7

¹⁸⁹ SOU 2002:1 s. 15

¹⁹⁰ SOU 2002:1 s. 15

Personskadekommittén anser att försäkringsbolagen själva, genom RÖ, löser avvägningen när regress bör utövas så att ekonomisk effektivitet uppnås. Detta förutsätter emellertid enligt min mening att de flesta försäkringsbolag är anslutna till RÖ. En fara finns att denna trend vänder och att bolag inte längre ansluter sig.¹⁹¹ Det föreligger också en risk att utländska försäkringsbolag som bedriver verksamhet här i Sverige inte ansluter sig eftersom utländska rättssystem generellt har en mer utvidgad och oinskränkt regressrätt. Personskadekommitténs argument för att överlåta till försäkringsbolagen att bestämma när regress skall ske, är att det är svårt att i lag reglera när regress bäst sker. De anför att "Bolagen har ... med sina erfarenheter goda förutsättningar att bedöma i vilka fall det är angeläget med regress av preventiva skäl".¹⁹² Personskadekommittén tycks alltså här räkna med att försäkringsbolagen skall tillse att de preventiva effekterna upprätthålls, bl.a. då genom ansvarsförsäkringsvillkoren. Det är svårt att tro att försäkringsbolagen av ett samhälleligt intresse strävar efter att upprätthålla preventionen; Detta sker i så fall i deras eget intresse.¹⁹³

I realiteten är det många gånger ett annat försäkringsbolag som regressen riktas mot, dvs skadevållarens ansvarsförsäkringsbolag. Detta är också en av motiveringarna till att full regressrätt bör tillåtas i SOU 2002:1. Personskadekommittén menar att eftersom ansvarsförsäkringar är så vanligt förekommande idag föreligger ändå en liten risk att skadevållaren drabbas av ruinerande regresskrav. Skadan kommer ändå att fördelas på ett större kollektiv. I de fall där skadevållaren saknar försäkring är denne ändå tillräckligt skyddad genom den allmänna jämningsregeln i 6:2 SkL.¹⁹⁴ De oförsäkrade skadevållarnas intressen tillmäts sålunda ingen hänsyn i det nya förslaget. Inte ens närstående till försäkringstagaren medges ett begränsat regressansvar, fastän detta kan vara motiverat för försäkringstagarens skull.¹⁹⁵ Konsekvensen kan därmed i vissa fall bli att försäkringsbolaget ger med ena handen och tar tillbaka med den andra, eller att försäkringstagaren drar sig för att utnyttja sin egendomsförsäkring. Med endast detta skydd för den oförsäkrade skadevållaren, borde en hänvisning i paragrafen åtminstone göras till försäkringsförhållandena.¹⁹⁶ Min uppfattning är att den allmänna jämningsregeln i sin nuvarande utformning inte utgör ett tillräckligt skydd för oförsäkrade skadeståndskyldiga. Jag anser att det är nödvändigt att skydda de oförsäkrade skadevållarna från ruinerande regresskrav genom en tvingande reglering åtminstone för fysiska personer och mindre företag.¹⁹⁷ Det skall också noteras att även om skadevållaren skyddas genom en ansvarsförsäkring, är det ingen garanti att den utgör ett tillräckligt skydd för regressansvar. Eftersom de flesta ansvarsförsäkringar har beloppsbegränsningar riskerar skadevållaren att få ansvara för ett betydande ersättningskrav trots sin ansvarsförsäkring.

Eftersom de flesta skador regleras genom försäkringarna står kostnadsavvägningen i själva verket mellan egendomsförsäkringssidan eller ansvarsförsäkringssidan. Med vissa undantag är det ytterst oklart och outrett om regressen har någon betydelse för premierna.¹⁹⁸ Frågan blir därför om det verkligen är möjligt att uppnå rättvisa i utformningen av regressbestämmelsen i 25 § FAL och kostnadsfördelningen mellan parterna? När det är försäkringsbolag på bägge sidor begränsas "rättvisans roll". Är det verkligen då motiverat att tillåta regress mellan försäkringsbolag överhuvudtaget? Syftet med regressen torde ju vara att kostnaden för

¹⁹¹ Se ovan 5.2.2

¹⁹² SOU 2002:1 s. 204

¹⁹³ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt s. 158 och jfr ovan 6.3.2

¹⁹⁴ Se ovan 2.7

¹⁹⁵ Se ovan 3.3.1

¹⁹⁶ Se ovan 4.3

¹⁹⁷ Jfr Fält, NFT 2001 s. 350 - 351

¹⁹⁸ Se ovan 5.4

skadefallet ytterst skall fördelas rättvist mellan skadevällare och skadelidande. Det som emellertid fortfarande kan motivera en kostnadsöverväring är känslan av rättvisa och att samhället kräver att ”den med skuld” också skall stå för kostnaderna.¹⁹⁹ Att en skadelidande valt att bruka sin egendomsförsäkring skall alltså inte förhindra att skadevällarens ansvarsförsäkring tas i anspråk. Att personskadekommittén väljer att ge full regressrätt till försäkringsbolagen tror jag därför kan vara ett tecken på att preventionstanken i skadeståndsrätten är på väg tillbaka.

Bengtsson är den enda av de i SOU 2002:1 tillsatta experterna som yttrar sig om försäkringsgivarens regressrätt vid saksador. Han har tidigare medverkat i utredningar där inskränkt och tvingande regressbestämmelser har föreslagits. I förevarande utredning har han dock ändrat inställning och anser att regressrätten skall gå lika långt som den försäkrades rätt till skadestånd. Bengtssons argument för denna ändrade ståndpunkt är att ansvarsförsäkringar blivit vanligt och att de också täcker de allra flesta risker. Av den här anledningen är behovet att skydda de skadeståndsskyldiga inte lika stort idag och detta skydd kan tillgodoses genom den allmänna jämningsregeln i 6:2 SkL. Han anför också att det skulle framstå som mera rättvist om man lägger risken på den skadeståndsskyldiges sida även om det i själva verket är ansvarsförsäkringsbolaget som betalar. Med detta torde Bengtsson avse att inte bara de preventiva hänsynen spelar roll, utan även en rättvisetanke och att ”den med skuld” skall ansvara. Precis som personskadekommittén, anser Bengtsson vidare att systemet fungerar bra som det gör idag. Bengtsson är emellertid mer konsekvent i sin uppfattning om kostnadsfördelningen än vad personskadekommittén är. Han förespråkar en tydlig omfördelning att lägga kostnadsansvaret på ansvarsförsäkringssidan. En följd av detta är enligt hans mening att 3:6 SkL skall tas bort.²⁰⁰

Min uppfattning är att förslaget om full regressrätt innebär att ansvarsförsäkringarna kommer att tillmätas större betydelse och att en kostnadsöverväring i större utsträckning kommer att kunna ske till den skadevällandes sida. Det är emellertid tydligt att personskadekommittén inte helt och hållet vill göra en principiell förändring av kostnadsfördelningen. När en oinskränkt regressrätt föreslås, torde tanken också vara att frivilliga försäkringar på den skadelidandes sida inte längre i första hand skall stå för kostnaden, utan att ansvaret övervältras på ansvarsförsäkringen. I förslaget har personskadekommittén emellertid inte föreslagit att avskaffa 3:6 SkL. Vill man övervältra kostnadsansvaret på skadevällaresidan är detta i hög grad inkonsekvent.²⁰¹ Egentligen vore det mer angeläget att ta bort 3:6 SkL än att ändra 25 § FAL. FAL är ju dispositiv medan 3:6 SkL är tvingande och därmed har en större betydelse för kostnadsfördelningen. Detta är ett tecken på att personskadekommittén inte vill uppnå någon principiell förändring av kostnadsfördelningen. Istället överläts detta kostnadsfördelningsansvar till försäkringsbolagen som personskadekommittén tycks ha fullt förtroende för. Utvecklingen av kostnadsfördelningen riskerar som tidigare påpekats att bli ensidigt försäkringsteknisk.

Det är tydligt att det har skett en svängning i frågan hur kostnadsfördelningen skall gå till. Från tanken att frivilliga försäkringar skall dominera har synpunkterna om full regressrätt tagit över. Kan vi se en ny tidsanda där preventiva hänsyn för skadeståndet och därmed regressrätten spelar en viktigare roll samt en rättvisetanke om att ansvarssidan skall bära kostnadsansvaret? I Ds. 1993:39 gavs förslag om full regressrätt för försäkringsgivaren. Denna promemoria var ett borgerligt förslag som tydligt visade en positiv syn på

¹⁹⁹ Se ovan 6.2.4

²⁰⁰ Se ovan 4.2.3

²⁰¹ Se ovan 4.2.3

preventionen. Bladini ser detta förslag som ett tecken på att Lundstedts och Karlgrens syn på prevention är på väg tillbaka. Bladini menar att förslaget är ett uttryck för rättspolitiska överväganden då det var en borgerlig majoritet som lade fram promemorian, men att den även uttrycker en förändrad syn på preventionstanken. Han menar även att det är möjligt att skuldtanken är på väg tillbaka.²⁰² Personskadekommittén i SOU 2002:1 vill emellertid inte lägga in en sådan betydelse i promemorian. De menar att det som föreslogs egentligen bara var en bekräftelse på den praxis som hade utvecklats utifrån den dispositiva regressbestämmelsen i 25 § FAL. Personskadekommittén menade att förslaget ändå stämde väl överens med de rättspolitiska tankegångarna bakom SkL. De menar att lagförslaget 1993 knappast innebar att lagstiftaren tog ställning till frågan om en förändring av den svenska modellen.²⁰³

Kan då istället personskadekommitténs eget förslag vara ett tecken på en förändring av kostnadsfördelningen? Förslaget innebär en tydlig kostnadsövervältring från egendomssidan till ansvarssidan. Det är också tydligt att personsskadekommittén tar mycket liten hänsyn till skadevållaren. Frågan är då varför denna omfördelning av kostnaderna görs? Personsskadekommittén uttalar egentligen inte varför ansvarsförsäkringssidan bör stå kostnaden. Det kan vara av rättsekonomiska skäl eller bero på att det är den ”rätta sidan”, dvs tanken om att den med skuld bör stå risken. Eftersom premiernas effekt av en sådan här kostnadsövervältring är outredd tyder detta på att rättvisetanken är på väg tillbaka. Att förslaget inte lagts av någon borgerlig regering kan också vittna om att en ny tidsanda är i antågande. Enligt vad personskadekommittén själva hävdar är det inte sannolikt att det nu är dags för en mera genomgripande förändring av den nuvarande ordningen.²⁰⁴ Jag vill ändå hävda att en ny tendens, där skadeståndets preventiva betydelse spelar större roll och där en kostnadsövervältring till ansvarssidan sker, är tydlig även om personskadekommittén inte vill tillstå detta.

²⁰² Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen s. 61 ff

²⁰³ SOU 2002:1 s. 55

²⁰⁴ SOU 2002:1 s. 55

8 KÄLLFÖRTECKNING

8.1 Offentligt tryck

8.1.1 Statens offentliga utredningar

SOU 1925:21 *Förslag till lag om försäkringsavtal mm*

SOU 1950:16 *Strahl, Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område*

SOU 1958:44 *Försäkringsgivares regressrätt*

SOU 1975:103 *Skadestånd VI - Försäkringsgivarens regressrätt mm*

SOU 1986:56 *Personförsäkringslag*

SOU 1989:88 *Skadeförsäkringslag*

SOU 2002:1 *Samordning och regress – ersättning vid personskada*

8.1.2 Propositioner

Prop. 1972:5 *Skadeståndslag*

8.1.3 Departementsserien

DS 1993:39 *Ny försäkringsavtalslag*

8.1.4 Övriga citerade förarbeten

NJA II 1927 s. 339 *Lagstiftning om försäkringsavtal*

8.2 Doktrin

8.2.1 Litteratur

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsrätt – några huvudlinjer*, femte upplagan, Norstedts Juridik 1999 [cit. Bengtsson, Försäkringsrätt – några huvudlinjer]

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsteknik och civilrätt*, upplaga 1:1, Norstedts Juridik 1998 [cit. Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt]

Bengtsson, Bertil, *Om jämkning av skadestånd*, P A Norstedts & Söners förlag 1982 [cit. Bengtsson, Om jämkning av skadestånd]

Bergström, Sture m.fl., *Juridikens termer*, åttonde upplagan, Almqvist & Wiksell 1993 [cit. Juridikens termer]

Dufwa, Bill W, *Flera skadeståndsskyldiga band II* Juristförlaget 1993 [Dufwa, Flera skadeståndsskyldiga, II]

Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, andra upplagan, Carl Bloms boktryckeri 1965 [cit. Hellner, Försäkringsrätt]

Hellner, Jan, *Försäkringsgivarens regressrätt*, Almqvist & Wiksells boktryckeri 1953 [cit. Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt]

Hellner, Jan, Johansson, Svante, *Skadeståndsrätt*, sjätte upplagan, Norstedts Juridik 2000 [cit. Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt]

Lagerström, Peter, Roos, Carl Martin, *Företagsförsäkring – en försäkringsrättslig introduktion*, Juristförlaget 1991 [cit. Lagerström, Roos, Företagsförsäkring]

Malmström, Åke, Agell, Anders, *Civilrätt*, sjuttonde upplagan, Liber Ekonomi 2001 [cit. Malmström, Civilrätt]

Nordensson, Ulf, Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadestånd - Huvuddragen av skadeståndsrätten – kommentar till skadeståndslagen – annan skadeståndslagstiftning mm*, LiberFörlag 1972 [cit. Nordensson m.fl. Skadestånd]

Roos, Carl – Martin, *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, Norstedts Förlag, 1990 [cit. Roos, Ersättningsrätt]

Roos, Carl – Martin, *Rätt och samhälle i ett entreprenörsperspektiv - varför rättsekonomi?*, Högskolan i Jönköping 1993 [cit. Roos, Rätt och samhälle]

Strömbäck, Erland, projektledare, *Trafikskadelagen och andra ersättningssystem vid trafikskador*, femte upplagan, Norstedts Juridik 1999 [cit. Trafikskadelagen och andra ersättningssystem vid trafikskador]

Strömholm, Stig, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning – en lärobok i allmän rättslära*, femte upplagan, Norstedts Juridik 1996 [cit. Strömholm, Rätt, rättskällor och rättstillämpning]

Ullman, Harald, *Ansvar – Försäkring – Regress, Heta arbeten*, Svenska Brandförsvarsförbundet 1996, Stockholm [cit. Ullman, Heta arbeten]

Ullman, Harald, *Försäkring och ansvarsfördelning*, Iustus Förlag 1999 [cit. Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning]

Ullman, Harald, *Regressöverenskommelsen – en studie i försäkringsbolagens överenskommelse av år 1997*, 1999 [cit. Ullman, Regressöverenskommelsen]

8.2.2 Artiklar

Andersson, Håkan, *Regressiva regressproblem*, PoIT 2002 nr. 14 [cit. Andersson, Regressiva regressproblem, PoIT 2002]

Bengtsson, Bertil, *Ansvarsförsäkring och skadestånd – är det dags för en omprövning?* i Vänbok till Erland Strömbäck, Norstedts Tryckeri 1996 [cit. Bengtsson, Ansvarsförsäkring och skadestånd]

Bladini, Filip, *Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen* i Vänbok till Erland Strömbäck, Norstedts Tryckeri 1996 [cit. Bladini, Preventionstanken i den skadeståndsrättsliga utvecklingen]

Fält, Jan - Åke, *Försäkringsgivarens regressrätt*, NFT 4/2001 [cit. Fält, NFT 2001]

Hellner, Jan, *Skadeståndsrätt och rättsekonomi*, TfR 1998 s. 357 [cit. Hellner, TfR 1998]

Hellner, Jan, *Skadestånd och heta arbeten*, JT 1995/96 s. 1127 [cit. Hellner, JT 1995/96]

Hult, Philips, *Försäkringsrätt 1947 – 1953*, SvJT 1954 s. 638 [Hult, SvJT 1954]

8.3 Rättsfall

8.3.1 Högsta domstolen

NJA 1918 s. 139

NJA 1937 s. 264

NJA 1942 s. 11

NJA 1947 s. 638

NJA 1962 s. 281

NJA 1965 s. 244

NJA 1992 s. 130

NJA 1993 s. 764

NJA 1994 s. 283

NJA 1996 s. 118

NJA 2001 s. 234

NJA 2001 s. 711

